

Resilience

celebrating the lives of
Cambodian peace builders

Resilience

celebrating the lives of Cambodian peace builders

Researched and prepared
by Seng Sakara

Supported by
The Centre for Peace and Conflict Studies, Cambodia
The Haas Center for Public Service of Stanford University

មាតិកា

Contents

អារម្ភកថា	៣
ជា វណ្ណាត.....	៤
ជាង សុខា.....	៦
ហួត ថវី.....	១០
ហ៊ុយ រំដួល.....	១៤
ធីតា ឃិះ.....	១៦
មាស សូកែវ.....	១៨
ណែប ស៊ីនថៃ.....	២០
នៅ កាស៊ី.....	២២
សេក សារុំ.....	២៤
សុង កុសល.....	២៨
ទូច វារីន.....	៣០
យ៉ង វិះ.....	៣២
ឡុង ខៃត.....	៣៤

Introduction.....	3
<i>Chea Vannath</i>	4
<i>Cheang Sokha</i>	6
<i>Huot Thavory</i>	10
<i>Huy Romduol</i>	14
<i>Khus Thida</i>	16
<i>Meas Sokeo</i>	18
<i>Neb Sinthay</i>	20
<i>Neou Kassie</i>	22
<i>Sek Sarom</i>	24
<i>Song Kosal</i>	28
<i>Touch Varine</i>	30
<i>Yeng Virak</i>	32
<i>Long Khet</i>	34

អារម្ភកថា

Introduction

កម្រងរបាយការណ៍ទាំងអស់ក្នុងសៀវភៅនេះជារឿងផ្ទាល់របស់មនុស្ស ១៣ នាក់ ដែលជាឧទាហរណ៍បញ្ជាក់អំពីបុគ្គលមួយចំនួនដែលចេះកែប្រែបទ ពិសោធន៍ពីការទាស់ទែងឱ្យក្លាយទៅជាចំណង់សំរាប់កសាងសន្តិភាពឱ្យបាន ជានិរន្តរ៍។ នេះជារឿងដែលចងក្រងពីសំភាសនាដែលបានធ្វើនៅពាក់ កណ្តាលឆ្នាំ ២០១១ នៅប្រទេសកម្ពុជា បន្ទាប់ពីបានទទួលការអនុញ្ញាតពី មហាវិទ្យាល័យយ៉ាងខ្ញុំ នៅសហរដ្ឋអាមេរិក។ ខ្ញុំមានឱកាសដ៏ល្អពិសេសដោយ បានស្តាប់អំពីជីវិតនិងដំបូន្មានរបស់ខ្មែរអ្នកកសាងសន្តិភាពទាំង ១៣ នាក់ ចំណង់ដ៏ខ្លាំងក្លារបស់គាត់នឹងការសុខចិត្តចែករំលែកប្រវត្តិរូបមនោសញ្ចេតនា នឹងមហិច្ឆិតាជាមួយខ្ញុំ ដែលខ្ញុំមិនបានស្មានទាល់តែសោះ។ ខ្ញុំមើលឃើញទស្សនៈ នៅក្នុងដំបូន្មានរបស់គាត់ទាំងអស់ដែលខ្ញុំចំលងដោយធ្វើតម្លងនូវប្រវត្តិដែល គាត់បានបកស្រាយប្រាប់ខ្ញុំ។ អត្ថបទនេះជាបំណងរបស់ខ្ញុំក្នុងការជួយផ្សព្វផ្សាយ ឱ្យបានទៅដល់ខ្មែរទាំងអស់ ខ្មែរអាមេរិកាំងនឹងអ្នកទាំងអស់ដែលចាប់អារម្មណ៍ ក្នុងរឿងនេះ អំពីមេរៀនអ្នកកសាងសន្តិភាពទាំងនេះបានបកស្រាយឱ្យខ្ញុំនឹង ការយល់ដឹងរបស់ខ្ញុំពេលបានស្តាប់គាត់។ បើគាត់ទាំងអស់មិនបានចូលរួមនឹង គំរូទ្រង់ទ្រាយទូទៅនៃសុចរិតអំពីទំនាស់ដែលប្រទេសកម្ពុជាបានឈរមុខក្នុង ឋានៈជាប្រទេសដែលកំពុងអភិវឌ្ឍ ហើយក៏ខ្ញុំមិនអាចយល់ដឹងឱ្យពិតប្រាកដអំពី ប្រវត្តិរបស់គ្រួសារផ្ទាល់របស់ខ្ញុំដែរ។ បទពិសោធន៍នេះបានបង្ហាត់ខ្ញុំពីអ្វីដែលខ្ញុំ មិនបានយល់ពីមុន ខ្ញុំសូមអរគុណចំពោះអ្នកចូលរួមទាំងអស់ចំពោះ

The Haas Center នៃមហាវិទ្យាល័យ Stanford នឹង the Center for Peace and Conflict Studies ព្រមទាំងគ្រួសារខ្ញុំដែលធ្វើឱ្យគំរោងការនេះសំរេចបានដោយ ជោគជ័យ។

This story collection is a book of thirteen passages that illustrate how some individuals have transformed their experiences with conflict into motivation to build sustainable peace. It is the culmination of several interviews I conducted in the summer of 2011 on an undergraduate fellowship in Cambodia. I had the wonderful opportunity to listen to the lives and advice of Cambodian peacebuilders, and their enthusiasm and willingness to share their history, feelings, and aspirations with me was more than I could have ever hoped for. I found such insight in their advice that I struggled to convey concisely the beautiful and moving tales they gave me. These writings are my attempt to share with others - Khmer, Khmer-Americans, and others interested - the lessons these peacebuilders shared with me and the realizations I had while listening. Without their participation and support, I would not have learned about the conflicts facing Cambodia as a developing country nor gained a better understanding of my own family's history. This experience has been a transformation - thank you very much to the participants, the Haas Center for Public Service of Stanford University, the Centre for Peace and Conflict Studies, and my family for making it possible.

សេង សាការ៉ា

Seng Sakara

ជា វណ្ណាត

Chea Vannath

លោកស្រីវណ្ណាត បានសារភាពថា ទាំងសកម្មភាពលោកស្រីខាងផ្នែកសង្គម-ជាតិបតេយ្យ ទាំងជីវិតរស់នៅលោកស្រីក្នុងសង្គមពលរដ្ឋខ្មែរគឺមិនមានជាចំណែកនៃផែនការណាមួយទេ។ រស់នៅក្នុងគ្រួសារលោកស្រីដែលមានជំនឿស៊ីវិល ទៅក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា លោកស្រីត្រូវបានរៀនរាំពីពេលលោកស្រីនៅតូច ថាការផ្លាស់ប្តូរគឺជាភាពតែមួយគត់ដែលពិតប្រាកដ។

លោកស្រី មិនដែលរំពឹងគិតដល់អនាគតលោកស្រីឡើយ ហើយនិយាយដោយងាយស្រួលថា "ការរំពឹងគិតឬការគ្រោងទុកជាមុនមិនមែនជាលក្ខណៈរបស់ខ្ញុំទេ...ដល់ថ្ងៃណាសឹមថ្ងៃនឹង។"

លោកស្រីវណ្ណាត បានចំណាយពេលជិតម្ភៃឆ្នាំក្នុងការជួយកសាងប្រទេសកម្ពុជា។ ក្នុងឋានៈជាប្រធាននៃគណៈកម្មាធិការដើម្បីបោះឆ្នោតដោយសេរីនិងយុត្តិធម៌នៅប្រទេសកម្ពុជា ទសវត្សរ៍១៩៩០ លោកស្រីបានតាមដានដំណើរការនៃការបោះឆ្នោតដើម្បីកែលំអរដំណើរការនេះឲ្យបានកាន់តែត្រឹមត្រូវឡើង។ ក្នុងឋានៈជាប្រធាននៃមជ្ឈមណ្ឌលអភិវឌ្ឍន៍សង្គមពីឆ្នាំ១៩៩៦ ដល់ ឆ្នាំ២០០៦ លោកស្រី បានធ្វើឲ្យរីកចំរើនក្នុងការទទួលខុសត្រូវ និងការចូលរួមរបស់ពលរដ្ឋក្នុងសកម្មភាពសង្គមសាស្ត្រ។ នៅលើឆាកអន្តរជាតិលោកស្រីជាស្រីម្នាក់ក្នុងចំណោមស្រីទាំង ១០០០ នាក់ ដែលត្រូវបានជ្រើសរើសជាអ្នកអចទទួលរង្វាន់ណូបែលឆ្នាំ ២០០៥។

ថ្វីបើជីវិតបានមកពីការយកចិត្តទុកដាក់ នឹងការប្រឹងប្រែងរបស់លោកស្រីក៏ដោយ លោកស្រីវណ្ណាត នៅតែនឹកទៅដល់ការប្រឹងប្រែងតស៊ូរបស់លោកស្រី ដើម្បីឲ្យក្លាយទៅជាសកម្មជនដែលបានត្រូវគេទទួលស្គាល់ដល់សព្វថ្ងៃនេះ។

For Vannath, neither her extensive activism for democracy nor her leadership in Cambodian civil society was part of any plan. Growing up in a devout Buddhist family, she was taught early on that change is the only certainty. She did not dream of her future and says simply, "dreaming and planning is not my type...I choose day by day."

Vannath has spent almost 20 years helping to reconstruct and rehabilitate her war-torn country. As president of the Coalition for Free and Fair Elections in the early 90s, she monitored election processes in order to improve transparency. Then, as president of Cambodian Social Development from 1996-2006, she helped establish the first series of public forum debates on national issues, as well as the first national survey on corruption and the first national curriculum on transparency and accountability. As a testament to her dedication, she was one of 1000 women nominated for the Nobel Peace Prize in 2005.

Although her accomplishments speak to her focus and ability, Vannath remembers her struggle to become the activist she is known as today. She recalls, "When I arrived in the [refugee] camps, they [fellow refugees] looked at me like I was their savior." She explains that because she was one of few surviving members of the educated class, they expected her to be a leader. But being a leader was not her disposition. In her time, Cambodian women were not vocal. They were not involved in the greater community, and neither was she. When asked what made her decide to become an activist, she says, "my awakening was seeing Khmer wander from the tombs like living ghosts..." Her experiences with suffering were her motivation. "Although it went against my culture, I decided to be involved."

លោកស្រី នឹកឡើងវិញ "ពេលខ្ញុំបានមកដល់ជំរុំភ្លេងស្រ្តី(ជនភៀសខ្លួន)មើល មកខ្ញុំថាជាអ្នកមកសម្រោះគេទាំងអស់គ្នា។" លោកស្រីពន្យល់ថា ពីព្រោះលោកស្រីជាជន ម្នាក់ក្នុងចំណោមអ្នកនៅរស់សេសសល់ពីស្លាប់ដ៏តិចតួចដែលមិត្តនៅក្នុងសង្គមអ្នកចេះ ដឹង។ គេទាំងនោះ សង្ឃឹមថាលោកស្រីត្រូវធ្វើជាអ្នកដឹកនាំ។ ប៉ុន្តែជាអ្នកដឹកនាំ មិនមែន ជានិរន្តរណ៍លោកស្រីទេ។ នៅពេលនោះ ស្រីខ្មែរមិនមែនជាអ្នកបញ្ចេញមតិឡើយ ស្រីខ្មែរមិនទាក់ទងនឹងសង្គមធំៗ ហើយលោកស្រីក៏ដូចស្រីដទៃទៀតដែរ។ ពេលសួរថា ហេតុអ្វីលោកស្រីសំរេចចិត្តធ្វើជាសកម្មជន លោកស្រីឆ្លើយថា "ការធ្លាក់ រលីករបស់ខ្ញុំគឺ ដោយការឃើញខ្មែរហាក់ដូចខ្មោចរស់ដើររងរងរើរវាយចេញពីផ្ទះ"។ បទពិសោធន៍ លោកស្រីជាមួយការវេទនា បានជំរុញចិត្តលោកស្រីឲ្យធ្វើ។ "ទោះបីដឹងថា ការធ្វើនេះ មិន ទំនងនឹងប្រយោជន៍ខ្មែរក្តី ខ្ញុំនៅតែសំរេចចិត្តជួយបំរើសង្គម"។

ចំពោះអ្នកដំនាន់ក្រោយ លោកស្រីវណ្ណាត សូមរំលឹកអ្នកទាំងអស់គ្នាថា ជីវិតជា ការតស៊ូដើម្បីឲ្យមានលំនឹងតុល្យភាព។ មនុស្សម្នាក់ៗត្រូវតស៊ូដើម្បីរក្សាលំនឹងរវាង ការលូតលាស់រវាងកាយនិងស្មារតី, រវាងការលូតលាស់នៅក្នុងរង្វង់គ្រួសារនិងរង្វង់ ការងារ។ "កម្ពុជាត្រូវធ្វើការផ្លាស់ប្តូររវាងការរីកចំរើនជាតិ និងសេចក្តីថ្លៃថ្នូរនៃមនុស្ស"។ លោកស្រីពន្យល់ "ខ្ញុំមិនជាល្ងង់រហូតទៅគិតថាខ្ញុំអាចកែប្រែទេសបានទេ ប៉ុន្តែខ្ញុំ បន្តការប្រយុទ្ធតស៊ូ"។ បើនៅតែមានការតស៊ូ លោកស្រីជឿថាគឺនឹង មានសេរីភាព ក្នុងការធ្វើសេរីស។ ចំពោះរូបលោកស្រីផ្ទាល់ លោកស្រីវណ្ណាត បានពុះពារដើម្បីឲ្យ បានជាការប្រាកដថា យុវជនជាន់ក្រោយដែលនឹងដឹកនាំប្រទេសជាតិគឺមានសេរីភាព ក្នុងការធ្វើសេរីសដើម្បីស្ថាបនាអនាគតដែលមានលំនឹងតុល្យភាពមាំមួន។

For the future generation, Vannath reminds them that life is a struggle for balance. Each person balances between physical and mental growth, family and work. "Cambodia must balance between national growth and the dignity of the people." She explains, "I am not so naïve as to think I can change the country, but I continue fighting for the struggle." As long as the struggle exists, she believes the freedom to make change is possible. In her dedication, Vannath strives to ensure that young leaders have the freedom of choice to build a balanced future.

ជាង សុខា

Cheang Sokha

សុខាមានការចាប់អារម្មណ៍ និងបើកចិត្តយ៉ាងទូលាយក្នុងការចែករំលែកពីបទពិសោធន៍ និងជីវិតស៊ីវិលរបស់គាត់ចំពោះខ្ញុំ។ សម្តីរបស់គាត់ពោរពេញទៅដោយខ្លឹមសារដែលបង្ហាញពីការចេះដឹងដោយមានការដកស្រង់អត្ថបទចេញពីអ្នកនិពន្ធជាច្រើនដែលសុខាបានប្រមូលទុកក្នុងរយៈពេលជាង២០ឆ្នាំកន្លងមកនេះ។

គាត់និយាយថា "សម្រាប់គាត់ មិនមានគ្រូបង្រៀនជាក់លាក់ណាម្នាក់ដែលបានណែនាំឬបង្រៀនថាតើគួរធ្វើដូចម្តេចដើម្បីជីវិតស៊ីវិលរបស់ខ្លួនដល់ឲ្យបានជោគជ័យឬបង្ហាញពីអ្វីជាតម្លៃនៃជីវិតរបស់ខ្លួននោះឡើយ" ទោះបីយ៉ាងណាក៏ដោយ គ្រូទាំងអស់ និងឪពុកម្តាយរបស់គាត់បានជួយរៀបចំខ្លួនគាត់ឲ្យមានមូលដ្ឋានគ្រឹះក្នុងការរៀបចំជីវិត។ លើសពីនេះទៀត អ្វីដែលមានឥទ្ធិពលសំខាន់មកលើគាត់គឺគំនិតអប់រំដែលដកស្រង់ចេញពីសៀវភៅរបស់អ្នកនយោបាយ និងបញ្ញវន្តនានាបានក្លាយទៅជាអ្នកដឹកនាំ និងជាមគ្គុទេសត្រូវស្រាវជ្រាវប្រសើរសម្រាប់អនាគតរបស់គាត់។ ក្នុងវិយកុមារភាព សុខាចូលចិត្តអានសៀវភៅប្រលោមលោកជាច្រើនដែលនិយាយអំពីគុណកិច្ចការ ហ៊ានធ្វើការប្រយុទ្ធដើម្បីប្រជាជន ហើយគុណកិច្ចការប្រលោមលោកទាំងនោះបានក្លាយទៅជាជំនឿសម្រាប់គាត់។

សុខាបានរំលឹកឡើងវិញទាំងទឹកមុខក្លៀមក្លាថា គាត់មិនធ្លាប់ស្គាល់ភាពរីករាយក្នុងភាពជាកុមារដូចក្មេងៗបច្ចុប្បន្ននេះឡើយក្នុងកាលៈទេសៈដែលស្រុកទេសជួបប្រទះវិបត្តិសង្គ្រាមផ្ទៃក្នុង និងការកាប់សម្លាប់ជាតិសាសន៍ដល់នៃរបបខ្មែរក្រហមដែលយកចុងកាលៈទេសៈ និងហិង្សាជាដំណោះស្រាយ។ គាត់តស៊ូដើម្បីរស់រហូតដល់អាយុ ១០ឆ្នាំ ទើបរបបខ្មែរក្រហមនេះត្រូវបានដួលរលំ។ ពេលស្តាររំលឹកពីរបបនេះ គាត់ថា គាត់គ្មានកំហឹង និងចង់ដំណុំចំពោះអ្នកដើរតាមរបបខ្មែរក្រហមឡើយ

Sokha was eager to share his journal. In it was an assortment of quotes that he has been collecting for over 20 years. He said that he doesn't recall specific teachers who showed him how to be a leader or what to value in life, but that words from various books, politicians, and scholars are his guide. When he was younger, he loved reading novels about protagonists who were "brave" and "fought for the people." They became his role models.

At ten years old, Sokha survived the Khmer Rouge years. He grew up during the civil war, in an environment where guns were the solution and the roads were dangerous. When asked if today he feels anger or bitterness towards the KR, he said he does not.

"Who wanted to live in the jungle hungry, mosquito-bitten, and with no shelter from the rain and wind? No one. If the man quit, he would be accused of betrayal then killed. If he ran away, the army would catch and kill him. They were only motivated by their stomachs. I am not angry with the soldiers. They were victims, too."

In 1989 at the age of 18, Sokha ventured from his home province of Takeo to get a higher education in Phnom Penh. He explained that the most difficult part was arriving in Phnom Penh at midnight, a poor farmer's son who knew nobody and had no place to sleep. Five years later, he left the capital with a bachelor's degree in Psychology and Pedagogy from the Royal University of Phnom Penh and began his career as a teacher.

ដោយយល់ថាពួកគេក៏ជាជនរងគ្រោះដូចជាគាត់ដែរ ប៉ុន្តែអ្នកដឹកនាំរបបនេះត្រូវតែ ទទួលបានការកាត់ទោសតាមច្បាប់ឧក្រិដ្ឋកម្មប្រឆាំងនឹងមនុស្សជាតិ។ សុខាពន្យល់ទៀត ថា នៅឆ្នាំ១៩៩៤ គាត់បានជួបជាមួយទាហានខ្មែរក្រហមដែលរស់នៅក្នុងព្រៃនៃ ខេត្តស្ទឹងត្រែង។ ស្ថានភាពនេះបានធ្វើឲ្យគាត់គិតថា មិនមាននរណាម្នាក់ដែលចង់ រស់នៅក្នុងព្រៃឲ្យមូសខំ ដោយគ្មានជំរក ត្រូវភ្លៀង ត្រូវខ្យល់ និងមិនមានអាហារគ្រប់ គ្រាន់នោះឡើយ។ ផ្ទុយទៅវិញបើអ្នកនោះមិនព្រមធ្វើតាមបញ្ជាទេ នឹងត្រូវគេចោទ ថាជាជនក្បត់ដែលត្រូវតែយកទៅកំទេច ហើយបើហ៊ានលូចរត់ចេញ ពួកទាហាននឹង តាមចាប់ខ្លួនរួចសម្លាប់ចោលដូចគ្នា។ ដូចនេះពួកគេគ្មានជំរើសអ្វីក្រៅពីស្លាប់បញ្ជា ដើម្បីដោះស្រាយបញ្ហាគ្រោះ និងអាយុជីវិតរបស់គេរៀងៗខ្លួននោះទេ។ នេះមិន មែនមានន័យថា សុខាគាំទ្រចំពោះមេដឹកនាំខ្មែរក្រហមដែលបានកាប់សម្លាប់មនុស្ស យ៉ាងរង្គាល់ និងដឹកនាំប្រទេសឆ្ពោះទៅរកវិនាសកម្មនោះឡើយ។

Sokha is currently the Executive Director of the Youth Resource Development Program, a well-established, local NGO that offers free courses to university students to develop critical thinking skills and social responsibility. He strongly believes that receiving an education means receiving not a certificate, but rather the tools and ability to respond to changing situations. Today Cambodia is undergoing change unlike any in its history. Sokha is determined to arm the next generation with the intelligence and conscience to create a peaceful future.

“There are no limitations to the mind except for those we acknowledge.” – Napoleon Hill

ក្នុងឆ្នាំ១៩៨៩ ពេលអាយុបាន១៨ឆ្នាំ សុខាបានជួបនឹងស្រីម្នាក់ដោយចាកចេញពីស្រុក
កំណើតនៅខេត្តតាកែវទៅបន្តការសិក្សានៅទីក្រុងភ្នំពេញ។ គាត់បានរៀបរាប់ថា
រឿងដែលគាត់នៅតែមិនអាចបំភ្លេចបាននោះ គឺជីវិតសិក្សានៅទីក្រុង។ សុខាបានចាក
ចេញពីស្រុកកំណើតមកដល់ភ្នំពេញដំបូងទាំងកណ្តាលអត្រាត្រីតាមរយៈរថភ្លើង
ហើយថែមទាំងមិនស្គាល់ទីក្រុង និងមិនដឹងថាត្រូវស្នាក់នៅកន្លែងណាទេឡើយ។ គាត់រស់
នៅក្នុងជីវិតដែលពោរពេញទៅដោយការតស៊ូព្យាយាមអស់រយៈពេលបួនឆ្នាំ ដើម្បី
បញ្ចប់ការសិក្សានៅមហាវិទ្យាល័យ។ ៥ ឆ្នាំក្រោយមក សុខាបានចាកចេញពីរាជធានី
បន្ទាប់ពីបានទទួលបរិញ្ញាបត្រផ្នែកចិត្តវិទ្យាពីសាកលវិទ្យាល័យភូមិន្ទភ្នំពេញ ហើយ
ចាប់ផ្តើមជីវិតជាគ្រូបង្រៀននៅមជ្ឈមណ្ឌលគរុកោសល្យភូមិភាគខេត្តស្ទឹងត្រែង។

សព្វថ្ងៃនេះ សុខាជានាយកប្រតិបត្តិនៃអង្គការកម្មវិធីអភិវឌ្ឍន៍ធនធានយុវជន
ដែលជាអង្គការក្នុងស្រុកមួយធ្វើការផ្តោតសំខាន់ទៅលើយុវជននៅតាមមហាវិទ្យាល័យ
និងសាកលវិទ្យាល័យនានាដោយបណ្តុះបណ្តាលពួកគេទៅលើជំនាញគិតពិចារណា
ស៊ីជម្រៅ និងមនសិការសង្គម។ សុខា មានជំនឿយ៉ាងមុតមាំថា មានតែការអប់រំដែល
ប្រកបដោយគុណភាពប៉ុណ្ណោះដែលអាចជួយដឹកនាំខ្លួនឯង និងសង្គមឲ្យរីកចម្រើន
បាន។ ក្នុងន័យនេះ គាត់យល់ឃើញថា ការអប់រំដែលមានគុណភាពមិនមែនសំខាន់
តែក្នុងការទទួលបាននូវសញ្ញាបត្រនោះទេ ប៉ុន្តែសំខាន់គឺយកអ្វីដែលបានសិក្សាមក
អនុវត្តជាសកម្មភាព ដើម្បីធ្វើឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរជាវិជ្ជមាននៅស្ថានភាពនៃការរស់
នៅផ្ទាល់ខ្លួន និងសង្គម។

បច្ចុប្បន្ននេះ កម្ពុជាកំពុងតែបន្តវិវឌ្ឍន៍ទៅមុខ ហើយយុវជនត្រូវបានគេមើលឃើញ
ថាជាកម្លាំងចលករ ឬជាភ្នាក់ងារដែលនាំឲ្យមានការផ្លាស់ប្តូរសង្គម។ សុខា ប្តេជ្ញាថានឹង
បន្តបណ្តុះបណ្តាលយុវជនឲ្យមានគុណភាព និងលើកទឹកចិត្តដល់ពួកគេឲ្យពង្រឹង
មនសិការសង្គម និងមានទំនួលខុសត្រូវចំពោះវាសនាអនាគតរបស់ខ្លួន គ្រួសារនិងសង្គម
ទាំងមូល តាមរយៈការការពារពង្រឹងនូវជំនាញនៃការគិតពិចារណាស៊ីជម្រៅ ដើម្បីឲ្យពួកគេ
អាចធ្វើការវិភាគពីបញ្ហាសង្គម និងជំរុញឲ្យពួកគេបានចូលរួមយ៉ាងសកម្មក្នុងការកសាង
វប្បធម៌សន្តិភាព យុត្តិធម៌ និងការអភិវឌ្ឍប្រកបដោយចីរភាពនៅកម្ពុជា។

"ប្រាជ្ញារបស់មនុស្សពុំមានវិសេសកំណត់ទេ រៀនរាល់ថ្ងៃយើងទទួលស្គាល់ថាមាន"

1

10

9

8

7

6

5

4

មកដល់ឆ្នាំ១៩៧០ ថាវរីលែងនឹកឃើញថា តើនាវាដល់ចូលសេដ្ឋកិច្ចប៉ុន្មានដង ដើម្បីគេចៀសពីគ្រាប់បែកអាមេរិកាំង។ ពេលនាវាមានអាយុ ១៥ ឆ្នាំ ការធ្វើបដិវត្តន៍ របស់ខ្មែរក្រហម បានរាលដាលមកដល់ភូមិរបស់នាវាក្នុងខេត្តកំពង់ធំ។ នាវានិងយុវជន ៧ ទៀតនៅក្នុងភូមិត្រូវបានគេជ្រើសរើសឲ្យទៅជួយបង្កើនចលនាខ្មែរក្រហម។ "ពេលយប់ខ្ញុំធ្វើដំណើរ ទៅនិយាយតាមភូមិជិតខាង។ ខ្ញុំនិយាយអំពីអំពើអយុត្តិធម៌ ពីការទំលាក់គ្រាប់បែករបស់អាមេរិកាំង ការជិះជាន់ដោយអ្នកមូលធន ប្រមូលយកប្រាក់ ពីការសិក្សាឃើង ដៃលដាអ្នកធ្វើការ និងពីការធ្វើដូរម្តេចដើម្បីបង្ហាញឲ្យប្រឆាំងនឹង លំនឹងលុយ និងអ្នកមូលធននិយម"។ ថាវរីលែងចាប់អារម្មណ៍ជាមួយចលនាខ្មែរក្រហម ពេលខ្មែរក្រហមចាប់ផ្តើមកែទម្រង់សង្គមឲ្យទៅច្បាំងនឹងសមរភូមិមុខ ហើយប្អូន ប្រុសនាវាដែលជាទាហានខ្មែរក្រហមដែរបានត្រូវស្លាប់ដោយរោគគ្រុនចាញ់នៅអាយុ ១៦ឆ្នាំ។

នាវាដល់នៅក្នុងទីក្រុងភ្នំពេញបានបួនឆ្នាំមុនខ្មែរក្រហមលុកលុយរដ្ឋធានី។ ថាវរី ត្រូវគេជំរុញចេញជាមួយប្រជាជន៧ទៀត ហើយត្រូវគេជំរុញឲ្យទៅធ្វើការជាមួយ

By 1970, Thavory could not remember how many times she had taken refuge in trenches to escape the American bombs. She turned 15 that year and the Khmer Rouge revolution had just reached her village in Kampong Thom. They recruited her and other village youth to help further the movement: "At night I traveled to give speeches at surrounding villages. I spoke about the injustice of the carpet bombing, about the capitalists taking all the money while the farmers did the work, and how we should rise against Lol Nol and the capitalist suppressors." Thavory became disenchanted with the movement when the KR mobilization began - when child soldiers were sent to the front lines of the fighting and her 16-year-old younger brother, a KR soldier, died of malaria.

She had lived in Phnom Penh for only one year before the KR overran the capitol. Thavory was evacuated with the rest of the population and sent to work in the mobile youth units digging irrigation dams: "Working under the hot sun led to skin diseases. Sometimes I thought I would rather die than suffer through the [incessant] itching." When the country came under Vietnamese control, she explained how violence echoed throughout communities: "Some students carried guns to schools to show off their family status. Men would fight over traffic accidents. No one felt safe."

Her experiences led her to join the Working Group for Weapons Reduction in 2001. With them, she helped write a national curriculum on peace and disarmament and travelled across the country to train teachers on weapons law and methods to teach young people about the dangers of small arms. This work also led

កងចល័តដឹកប្រឡាយទឹក។ ធ្វើការក្រោមកំដៅព្រះអាទិត្យ និងកង្វះអនាម័យធ្វើឲ្យថាវី កើតជម្ងឺសើស្បែក។ ពេលខ្លះខ្ញុំនឹកថាសុខចិត្តស្លាប់ជាងនឹងទទួលទុក្ខវេទនា ដោយមាន ជម្ងឺរមាស់(មិនឈប់)។ នាងពន្យល់ពីអំពើហោរហេរដែលកើតឡើងក្នុងសហគមន៍។ ក្រោយរបបខ្មែរក្រហមដួលរលំទៅ។

"ដូចជានិស្សិតខ្លះយកកាំភ្លើងទៅសាលា ដើម្បីសំប្លែងឲ្យគេដឹងពីឋានៈគ្រួសារគេ។ មនុស្សឈ្មោះគ្នាពីព្រោះគ្រោះថ្នាក់ចរាចរបន្តិចបន្តួច។ យើងមានអារម្មណ៍ថា ត្រូវទេស សាស្ត្រាណាមែន ប៉ុន្តែគ្មានសុវត្ថិភាពនៅឡើយ"។

បទពិសោធន៍ទាំងនេះ នាំនាងឲ្យទៅចូលជាបុគ្គលិកនៃក្រុមការងារដើម្បីកាត់បន្ថយ អាវុធ (the Working Group for Weapon Reduction, WGWR) ឆ្នាំ ២០០១។ ជាមួយក្រុម ការងារនេះនាងបានជួយសរសេរកម្មវិធីសិក្សាស្តីពីការអប់រំសន្តិភាព ការដកហូតអាវុធ ហើយបានធ្វើដំណើរទូទាំងប្រទេសទៅបង្ហាត់គ្រូបង្រៀនអំពីកិច្ចការដកហូតអាវុធ ការអប់រំសន្តិភាព និងអំពីគ្រោះថ្នាក់នៃអាវុធតូចៗ។ ការងារនេះនាំនាងរហូតទៅដល់ ប្រទេសដទៃទៀតដូចជា ប៉េរូ អាល់បានី និង ប្រទេសអាឡឺម៉ង់ ដើម្បីចែករំលែក បទពិសោធន៍របស់នាងអំពីការផ្លាស់ប្តូរពីអំឡុងពេលសង្គ្រាមទៅការបញ្ចប់សង្គ្រាម។

បច្ចុប្បន្ននេះ ថាវីវិជានាយកប្រតិបត្តិនៃខ្មែរអហិង្សាដែលជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល ធ្វើការពង្រឹងដំណោះស្រាយទំនាស់តាមវិធីសាស្ត្រអហិង្សា ។ តាមរយៈការអប់រំដោយ មានការពិភាក្សាគ្នា ស្តីពីហិង្សាក្នុងគ្រួសាររហូតទៅដល់ទំនាស់កម្មសិទ្ធិដី ថាវីវិជនាម្បី ថានឹងជួយបន្តចំណង់ទៅរកការហោរហេរដែលនាងបានជួបប្រទះពីមុន។ បើទោះជា ហុចឲ្យដើម្បីផ្តល់ឱកាសចំពោះក្មេងជាន់ក្រោយ ថាវីវិជនាម្បីយថា "ជីវិតជាខ្ទប់រលិចរលាច ឡើង បើថ្ងៃនេះពិបាក ថ្ងៃស្អែកនឹងស្រណុក បើថ្ងៃនេះស្រណុក ថ្ងៃស្អែកនឹងពិបាក។ អ្នកត្រូវតែចេះអត់ធ្មត់ និងព្យាយាមពីព្រោះអ្វីៗទាំងអស់មិនទៀងទាត់។ អ្វីៗទាំងអស់ ពិតជាអាចផ្លាស់ប្តូរ"។

her to countries such as Peru, Albania, and Germany to share her experiences with her transition from war to post-war.

Today, Thavory is the executive director of Khmer Ahimsa, a non-governmental organization advocating non-violent resolutions to local conflicts. Through conducting workshops on issues ranging from domestic violence to land advocacy, Thavory hopes this type of education

might undo the tendencies towards violence that she has long witnessed. If given the opportunity to advise the young generation, Thavory says, "Life is a cycle. If today is hard, tomorrow will be easy, and if today is easy, tomorrow will be hard. You must be patient because everything impermanent. Things can always change."

ហ៊ុយ រំដួល

Huy Romduol

ក្នុងរយៈពេលដប់ឆ្នាំ រំដួលបានធ្វើការ ដើម្បីពង្រឹងការទាក់ទងរវាងមន្ត្រីក្នុងរដ្ឋា- ភិបាល ប្រជាជន អ្នកដឹកនាំសហគមន៍ទាំង អស់និងបុគ្គលិកអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល។ តាមរយៈការវិភាគពីករណីក្នុងស្រុក កម្មវិធី សិក្សារបស់រំដួល បានទាញយកហេតុផល នៃទំនាស់ទៅបង្កើតជាកម្មវិធីសំរាប់ដំណោះ

ស្រាយនៃបញ្ហា នឹងសំរាប់ការជំនាញខាងការទាក់ទងគ្នា។ គាត់យកចិត្តទុកដាក់ក្នុងការ ជួយអ្នកចូលរួមឲ្យស្រាវជ្រាវដោយខ្លួនឯងពីរបៀបការទុកចិត្តគ្នា និងការយោគយល់គ្នា។ រំដួលជាអ្នកចាស់ទុំ និងជាអ្នកដឹកនាំខាងការអប់រំចំពោះការធ្វើការដើម្បីសន្តិភាពដែល ជាកម្មវិធីអភិវឌ្ឍន៍នៃសង្គមនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់វិទ្យាស្ថានអភិវឌ្ឍន៍និងធនធាន កម្ពុជា។ គាត់បានធ្វើការតស៊ូដើម្បីជោគជ័យនឹងដើម្បីបន្តកម្មវិធីនេះ ហើយពន្យល់ថា "កម្ពុជាត្រូវតែធ្វើឲ្យមានការទាក់ទងគ្នាដែលគ្រប់ជាន់ថ្នាក់។ របៀបនេះហើយដែលយើង អាចពង្រឹងការជំនួយការតស៊ូនឹងកិច្ចការសន្តិភាព។"

ពេលសួរថា ហេតុអ្វីលោកស្រីបានចំណាយពេលដើម្បីកិច្ចការខាងអភិវឌ្ឍន៍សង្គម គាត់ឆ្លើយថា "ខ្ញុំត្រូវគេសំណូមពរឲ្យជួយប្រទេសជាតិ។ ខ្ញុំបានរៀនសូត្រខ្ពស់ជាងអ្នកដទៃ ទៀតដ៏ច្រើន។ ខ្ញុំធ្វើនេះពីព្រោះខ្ញុំស្រឡាញ់ប្រទេសជាតិខ្ញុំ។"

ក្នុងឋានៈជាស្រីក្មេងម្នាក់ ក្នុងឆ្នាំ១៩៧២ រំដួលបានផ្លាស់ទៅនៅក្រុងភ្នំពេញ ដើម្បី បន្តការសិក្សា។ បន្ទាប់ពីបានចូលសិក្សាបានមួយឆ្នាំក្នុងសកលវិទ្យាល័យមកគាត់ឈប់ បាន ទទួលលុយពីឪពុកម្តាយគាត់។ រដ្ឋធានីត្រូវបានកាត់ផ្តាច់ពីខេត្តបាត់ដំបងដោយសារ ផ្លូវជាតិលេខ៥ឆ្លុះយកទៅជាសមរម្យមុខនៃសង្គ្រាមរវាងទាហានរដ្ឋាភិបាលនឹងខ្មែរក្រហម ការធ្វើដំណើរតាមផ្លូវមានគ្រោះថ្នាក់ខ្លាំង ហើយមិនអាចឆ្លើសបុត្រចេញចូលបានទៀត ឡើយ។

For ten years, Romduol has been working to strengthen communication between government officials, citizens, community leaders, and NGO staff. Through looking at local case studies, her workshops use points of disagreement as places to develop problem solving and communication skills. She focuses on helping participants explore their own issues of trust and understanding. Romduol is a senior program officer and training team leader for Working for Peace (WFP), a social development program under the Cambodian Development Resource Institute. She has dedicated herself to the program's success and continuation, explaining that, "Cambodians must be able to communicate across divides. That way we can strengthen relief, advocacy, and peace work."

When asked why she has spent her career in social development, she said, "I was needed to help the country. I was more educated than many. I do this because I love my country."

As a young woman in 1972, Romduol was sent to Phnom Penh to further her education. However, after one year of university study, the money her parents mailed stopped arriving. The capital was cut off from Battambang province, as National Road 5 became the frontline of the fighting between the government army and the Khmer Rouge; land travel became too dangerous and mail was impossible to send. Romduol quit school and found herself a job as a stewardess aboard Air Cambodge, flying the skies over Cambodia, Vietnam, and Thailand while the fighting progressed on the ground. "When I flew I didn't think about things a lot. Just work and earning money. I was very lucky." In 1975 she was caught up in the whirlwind of the Khmer Rouge.

រំដួលឈប់រៀន ហើយរកបានការធ្វើជាអ្នកបំរើតាមយន្តហោះខ្មែរអាកាសចរ ហោះនៅប្រទេសខ្មែរ ប្រទេសវៀតណាម និងប្រទេសថៃ ពេលប្រទេសខ្មែរកំពុង មានសង្គ្រាម។ "ពេលខ្ញុំនៅលើអាកាសខ្ញុំមិនសូវគិតគូរពីរឿងអ្វីទេ គិតតែពីធ្វើការ ដើម្បីបានលុយ។ ខ្ញុំមានសំណាងល្អណាស់"។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៥ គាត់បានយល់ទាន់នូវ សកម្មភាពរបស់ខ្មែរក្រហម

នៅពីលើកិច្ចការជាសកម្មជន រំដួលជាមួយរបស់កូនពីរនាក់៖ "គឺមានការអស់ កំលាំងជាខ្លាំង ប៉ុន្តែខ្ញុំត្រូវតែធ្វើ"។ រំដួលយល់ថាភារកិច្ចរបស់គាត់នឹងការចិញ្ចឹមកូន គាត់ គឺសំខាន់ដូចគ្នា គឺដូចជាការជួយកសាងប្រទេសជាតិក្នុងបច្ចុប្បន្នដែលមាន ប្រយោជន៍ពីព្រោះនឹងមានអ្នកស្រែករក្រោយចាំទទួលមរតកនេះ។

On top of being a peace activist, Romduol is a working mother of two: "it is tiring, but I have to do it." Romduol understands that her responsibility to her work and to raise her children are equally important, as helping rebuild Cambodia in the present is only worthwhile because there is a future generation to inherit it.

ជីវិត យ៉ាង

Khus Thida

"គ្មានដំណឹងអ្វីចេញពីស្រុកខ្មែរទៀត ឡើយ បន្ទាប់ពីគេបិទព្រំប្រទល់ ដែលនៅ ចុងខែឧសភា ឆ្នាំ១៩៧៥" លោកស្រីរីតា រំលឹកពីជីវិតពស់នៅក្នុងប្រទេសថៃពេល ប្រទេសកម្ពុជាធ្លាក់ក្នុង អំណាចកុម្មុយនិស្ត។ "ខ្ញុំដែលបានទទួលដំណឹងពីគ្រួសារខ្ញុំពីរខែ មុននោះ ហើយមិនដែលនឹកស្មានថាគ្រួសារ ខ្ញុំត្រូវរស់នៅក្នុងរបបហោរយោធិ៍ដូច្នោះ ឡើយ"។ នៅឆ្នាំ ១៩៧៩ លោកស្រីរីតាចាប់ ផ្តើមធ្វើការផ្នែកខាងជនភៀសខ្លួនជាមួយ

ស្ថានទូតអាមេរិកប្រចាំក្រុងបាងកក ប្រទេសថៃ ក្នុងការសង្ឃឹមថាដំណឹងរកឃើញគ្រួសារ លោកស្រីឡើងវិញ។ លោកស្រីខ្លះខ្លះខ្លះបញ្ចុះបញ្ចូលរដ្ឋាភិបាលថៃឲ្យឈប់បណ្តេញ ប្រជាជនខ្មែរភៀសខ្លួនទៅប្រទេសខ្មែរវិញ។ ក្នុងការផ្សះផ្សាយលេខ្លះរបស់ជនភៀស ខ្លួនទៅគ្រួសារនៅប្រទេសផ្សេងៗទៀត ក្រុមរបស់លោកស្រីធ្វើការបញ្ចុះបញ្ចូលស្ថាន ទូតទាំងអស់ឲ្យទទួលស្គាល់ទំហំរបស់កិច្ចការនេះ នឹងឲ្យចាត់ចែងចាប់ផ្តើមជាសកម្មភាព ឡើងវិញ។

"ខ្ញុំនៅចាំឃើញគ្រួសារខ្ញុំនៅជាមួយជនភៀសខ្លួនដទៃទៀត។ ខ្ញុំសែនភ័យខ្លាចដោយ ឃើញភាពដូចគ្នារវាងគ្រួសារខ្ញុំនឹងជនភៀសខ្លួនទាំងអស់ ព្រោះពោះអ្នកទាំងអស់គ្នា ឡើងធំ ខោអាវត្រខ្វក់ សក់ឡើងត្រហមដោយសារការខ្វះជីវជាតិ ហើយស្តុមមែនទែន។ នៅក្នុងជំនុំនេះ ខ្ញុំចាប់ផ្តើមយល់ថា យើងទាំងអស់គ្នាជាមនុស្ស យើងទាំងអស់គ្នាដូច គ្នា...ជនភៀសខ្លួនដទៃទៀតក្លាយទៅជាអ្នកនៅក្នុងចំណោមគ្រួសារខ្ញុំ"។ លោកស្រីរីតា ពន្យល់ថាលោកស្រីធ្លាប់យល់ថាអ្នកដែលក្រពីព្រោះគេខ្ជិល ប៉ុន្តែភាពដូចគ្នាដែល លោកស្រីបានឃើញ បានបង្រៀនលោកស្រីថា មានអ្វីៗដទៃទៀតដែលសំខាន់ជាងការព្យា យាមធ្វើការដើម្បីស្ថានភាពនៃជីវិត។

"All news stopped coming out of Cambodia when the border was sealed toward the end of May [1975]," Thida recalled of her experience living in Thailand while Cambodia fell to communism. "I lost contact with my family two months before that and had no idea of the cruelty they were living through." In 1979, Thida began working for the refugee service in the American Embassy in Bangkok, Thailand, hoping to find her family. She dedicated her efforts to convincing the Thai government to end the forceful return of Cambodian refugees back into Cambodia. By distributing the names of refugees with family in other countries, her team worked to convince embassies to acknowledge the magnitude of the issue and take action.

"I remember seeing my family among the other refugees. I was shocked that there was no difference between them and other people – all had big stomachs, dirty clothes, red hair from malnourishment, and were very skinny. In that camp, I realized that we are all human, we are the same...the other refugees became my extended family." Thida explained that she used to think people were poor because they were lazy, but the sameness that she saw taught her that there are things much greater than a person's work ethic that determine their situation in life.

After her return to Cambodia in 1992, Thida initiated a volunteer program to address the severe lack of human resources for Cambodia's reconstruction. She brought Cambodian American volunteers to teach skills for rebuilding the country's institutions; they helped manage civil society groups, develop curriculum for the university, and organize government ministries. In the 1990s, she advocated for non-violent

បន្ទាប់ពីលោកស្រីបានត្រឡប់មកប្រទេសខ្មែរវិញ ក្នុងឆ្នាំ១៩៩២ លោកស្រីគឺជា ចាប់ផ្តើមកម្មវិធីស្ម័គ្រចិត្តមួយ ឲ្យគិតគូរអំពីការខ្វះខាតដ៏ខ្លាំងនៃធនធានមនុស្សដើម្បី កសាងប្រទេសខ្មែរ។ លោកស្រីនាំខ្មែរអាមេរិកាំងស្ម័គ្រចិត្ត (Cambodian American volunteers) មកបណ្តុះបណ្តាលជំនាញសំរាប់កសាងឡើងវិញនូវស្ថាប័នរបស់ប្រទេស ជាតិ អ្នកស្ម័គ្រចិត្តទាំងនេះ បានជួយរៀបចំក្រុមសង្គមស៊ីវិល ជួយបង្កើនកម្មវិធីសិក្សា សំរាប់សកលវិទ្យាល័យ និងជួយរៀបចំក្រសួងរដ្ឋបាល។ នៅឆ្នាំ ១៩៩០ លោកស្រីជួយ ពង្រឹងសកម្មភាពអហិង្សា ទទួលបានកិច្ចជាទីប្រឹក្សារបស់ពន្លឺខ្មែរដើម្បីទទួលខុសត្រូវ ក្នុងពិធីធម្មយាត្រា (ការធ្វើដំណើរទូរទាំងប្រទេសដើម្បីសន្តិភាព) និងនៅឆ្នាំ ១៩៩៤ មានការកិច្ចជាអ្នករៀបចំការបង្រួបបង្រួមមេត្តាមិទ្ធករទាំងប្រទេស លោកស្រីធ្វើការ ប្រមូលផ្តុំការគាំទ្រដើម្បីការបោះឆ្នោតដោយសន្តិភាព។ សព្វថ្ងៃនេះ លោកស្រីជា ស្ថាបនិកនិងជាសាយកង្កានប្រតិបត្តិផែនការដែលជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល ដែល សំរាប់បន្តរកកិច្ចការដែលលោកស្រីបានចាប់ផ្តើមតាំងពីដំបូង។

ពេលសួរថា ហេតុអ្វីលោកស្រីធ្វើសេរីសយកកិច្ចការនេះ លោកស្រីពន្យល់ថា លោកស្រីមិនបានរស់នៅក្នុងជំរុំភៀសខ្លួនមែន ប៉ុន្តែលោកស្រីបានរស់នៅនឹងកំពុង តែរស់នៅជាមួយផលវិបាកនៃជំរុំភៀសខ្លួន។ "ទោះជាខ្ញុំបានចូលរួមមិនបានចូលរួម ក៏ដោយ ការសំរេចចិត្តលើការបង្កើតច្បាប់មានឥទ្ធិពលមកលើជីវិតខ្ញុំ"។ គេមិន អនុញ្ញាតឲ្យខ្ញុំនៅពីខាងក្រៅទេ..." សព្វថ្ងៃនេះកិច្ចការរបស់លោកស្រីច្រើនជាងមុខងារ របស់លោកស្រីទៅទៀត គឺជាស្ថានភាពដែលកំណត់អនាគតរបស់លោកស្រី។ ចំពោះ យុវជនដ៏ឆ្លាស់ក្រោយ លោកស្រីគឺជាផ្តល់ឱវាទឲ្យចេះពិចារណា កុំខ្លាច មិនហ៊ានសួរ និង មិនហ៊ានផ្លាស់ប្តូរការសន្និដ្ឋានរបស់ខ្លួន។ លោកស្រីនិយាយថាជាការសំខាន់ យុវជន ដ៏ឆ្លាស់ក្រោយត្រូវគិតដល់ទស្សនៈរបស់ខ្លួន នេះគឺជាការរួមចំណែកដ៏ចាំបាច់ លើការ យល់ដឹងស្ថានភាពរបស់ខ្លួនក្នុងជីវិតនិងការផ្តល់សេចក្តីប្រាថ្នាទៅអនាគត។

action, serving as advisor to Ponleu Khmer to oversee the celebrated Dhammayietra (nation-wide peace marches), and in 1998 as the national coordinator for the Methathor coalition, she mobilized support for peaceful elections. Currently she is the founder and executive director of SILIKA, a non-governmental organization that continues the capacity building work she began from the start.

When asked why she chose to pursue this type of work, Thida explained that she did not live through the labor camps, but that she has lived and is living through its consequences. "Whether or not I was involved, the decision of policy makers affected my life. I was not exempt..." Today her work is more than a job, it is a way to determine her own future. To the younger generation, Thida advises them to be reflective, to not be afraid of questioning and changing their assumptions. She says that it is important they consider their own perspective –it is a necessary part of understanding their situation in life and making dreams for the future.

មាស សូកែវ

Meas Sokeo

សូកែវនិយាយថាបើគិតឲ្យមែនទែនទៅ ការរស់នៅក្នុងសហគមន៍ចាមមានការងាយស្រួលជាងការរស់នៅក្រៅពីសហគមន៍នេះ៖ "ជាមួយប្រជាជនចាមខ្ញុំមានអារម្មណ៍ ថាខ្ញុំមានសុវត្ថិភាពក្នុងការបញ្ញើញយោបល់។ ខ្ញុំអាចនិយាយពីអនាគតខ្ញុំពីសហគមន៍យើង

ពីសាសនាយើង ហើយខ្ញុំមិនមានការភ័យខ្លាចពីការគំរាមគំហែងឡើយ... បើនៅខាងក្រៅសហគមន៍នេះវិញវាមិនមានភាពដូចគ្នាទេ"។ គាត់ពន្យល់ថាជនជាតិខ្មែរអឺរ៉ុបជាគ្រូបង្រៀនជាតិក្នុងសហគមន៍ដែលពោរពេញដោយសន្តិភាព ហើយគាត់ច្រើនមិនមានគំរោងការទៅធ្វើអាជីវកម្មទៅរៀនបន្តនៅខាងក្រៅសហគមន៍នេះទេ គាត់ច្រើនពីព្រោះគេមិនចង់ប្រឈមមុខនឹងការរិះគន់ នៃការអនុវត្តសាសនានេះ។ ការជំរុញចិត្តរបស់សូកែវឲ្យចេញពីផ្ទះគឺទៅរៀនសូត្រដើម្បីរកការងារណាដែលងាយស្រួល ការងារដែលមិនត្រូវប្រើកម្លាំង។ ផ្ទៃដែលគាត់រកឃើញនៅក្នុងទីក្រុងគឺសេចក្តីស្រឡាញ់នៃទស្សនៈវិស័យនិងវប្បធម៌ដែលមានលក្ខណៈខុសៗគ្នា ដែលជាបទពិសោធន៍ដែលគាត់ចង់ចែករំលែកជាមួយអ្នកដទៃទៀត។

សូកែវធ្វើការដើមបីរូបបញ្ចូលសហគមន៍ចាមជាមួយនឹងប្រជាជនទូទៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជាដ៏ធំធេង។ "យើងចង់រស់នៅក្នុងភាពសមរម្យ ហើយបើយើងរស់នៅដោយឡែកៗពីគ្នាដោយគ្មានទំនាក់ទំនងនឹងគ្នាក្នុងសង្គមទេ គឺពិតជាមានការទំនាស់ដ៏ធំដែលនឹងកើតមានឡើងដោយសារតែការយល់ច្រឡំ។ គឺប្រហែលជាមានការពិបាកពេលមនុស្សម្នាក់ៗជួបគ្នាជាដំបូងក្នុងការនិយាយឬការប្តូរទស្សនៈគ្នាប៉ុន្តែគេត្រូវតែមានការព្យាយាម។ វានឹងកាន់តែស្រួលឡើង" ។

Sokeo said that in many ways, it would have been easier to live inside the Cham community than outside it: "With other Cham feel safe to share my thoughts. I can talk about my future, our community, our religion, and I do not feel threatened...outside it is different." He explained that Cham Muslims, an ethnic and religious minority in Cambodia, live in peaceful communities and usually do not venture outside them to do business or get more schooling, many times because they face discrimination for their religious practices. Sokeo's initial motivation to leave home was to get educated for an "easy" job, one that didn't require hard labor. What he found in the city though, was a love for different perspectives and cultures - an experience he wanted to share with others.

Sokeo works to integrate Cham communities and individuals into the greater Cambodia: "We want to live in harmony. If we live separately, without good relationships with others, there will be conflict because of misunderstandings. It might be difficult for people meeting the first time to talk or share their perspectives, but they have to work through that. It gets easier."

As the executive director for the Alliance for Conflict Transformation (ACT), Sokeo hopes to improve cooperation between civil leaders across religious, ethnic, and geographical divides. The Alliance for Conflict Transformation, a non-governmental organization established in 2002 to help facilitate sustained country development, focuses on building cooperative skills in civil leaders. In his ten years with

ក្នុងចំណោមនាយកដ្ឋានប្រតិបត្តិរបស់ក្រុមការងារដើម្បីដោះស្រាយទំនាស់ស្ដីពីសង្គ្រាម គឺជាដំណើរការសហប្រតិបត្តិការរវាងអ្នកដឹកនាំស៊ីវិលនៃសាសនាជាតិពន្ធនឹងតំបន់ផ្សេងៗទាំងអស់។ ក្រុមការងារដើម្បីដោះស្រាយទំនាស់ (ACT) ជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាល បង្កើតឡើងនៅឆ្នាំ ២០០២ ដើម្បីជួយសំរួលការអភិវឌ្ឍន៍របស់ប្រទេសដែលមានគោលការណ៍ ក្នុងការស្ថាបនាជំនាញខាងសហប្រតិបត្តិការនៃអ្នកដឹកនាំស៊ីវិល។ នៅក្នុងរយៈពេល ១០ ឆ្នាំជាមួយក្រុមដឹកនាំនេះ ស្ដីពីការជាគន្លឹះសំខាន់នៃការពង្រីកកម្មវិធីនៃការទទួលបានលទ្ធផលការខុសត្រូវសកម្មភាពក្នុងសហគមន៍នៃខេត្តជាច្រើននៅក្នុងប្រទេសកម្ពុជានិងរក្សាមិត្តភាពជាមួយក្រសួងអប់រំនិងវិទ្យាស្ថានដទៃទៀតផង។ គាត់ជាអ្នកផ្តើមបង្កើតគម្រោងស្ថាបនាសន្តិភាពរវាងជាតិពន្ធនា (the Inter-Ethnic Peacebuilding Project (IEPB)) ដែលជាមធ្យោបាយសំរាប់បង្កើតការចាប់អារម្មណ៍ពីការគោរព និងពីវប្បធម៌នៃអ្នកដឹកនាំសង្គមស៊ីវិល។

ពីព្រោះបទពិសោធន៍ផ្ទាល់របស់គាត់ជាមួយការរិះគន់នៃជាតិពន្ធនឹងសាសនាគាត់មើលឃើញ ACT "ជាកន្លែងដែលខ្ញុំអាចសំរួលចិត្តនឹងធ្វើការសំរាប់អ្នកដទៃ មិនគ្រាន់តែជាសំរាប់សហគមន៍ខ្ញុំទេ ក៏ប៉ុន្តែជាសំរាប់ក្រុមផ្សេងៗទៀតដែលទទួលរងគ្រោះដោយសារការរិះគន់"។ ពេលសួរគាត់បានរៀនសូត្រផ្សេងៗពីការធ្វើការជាមួយប្រជាជនដែលមានជំនឿនិងមានបទពិសោធន៍ខុសៗគ្នា ស្ដីពីឆ្លើយថា "បានធ្វើការយ៉ាងជិតស្និទ្ធជាមួយអ្នកដទៃគិតពីការគោរពខ្ពស់ពីមុន។ ខ្ញុំប្រើពាក្យស្នាមមាត់របស់ពុទ្ធសាសនាពេលខ្ញុំស្នាមមាត់អ្នកកាន់ព្រះពុទ្ធសាសនា អ្នកខ្លះថាអ្នកកាន់សាសនាអ៊ីស្លាមមិនត្រូវធ្វើដូច្នោះទេ ប៉ុន្តែខ្ញុំមើលឃើញថានេះជារបៀបមួយដើម្បីបង្ហាញការគោរពខ្ពស់"។ ដោយអនុវត្តការគោរពខ្ពស់នឹងដោយមានចិត្តទូលាយ ស្ដីពីការបានបង្ហាញជាគំរូដល់ខ្មែរទាំងអស់ ក្មេងឬចាស់ ឲ្យធ្វើដំរាប់គាម។

ACT, Sokeo has been key to the programs' expansion, overseeing its outreach to several of Cambodia's provinces and maintaining its partnerships with the Ministry of Education and other institutions. He initiated the Inter-Ethnic Peacebuilding Project (IEPB) as a way to build respect and cultural awareness in civil society leaders.

Because of his own experiences with ethnic and religious discrimination, he sees ACT as a "place where I can heal myself and do something for others, not only for my own community but also for other groups who suffer from discrimination." When asked what he has learned from working with people of different faiths and backgrounds, Sokeo says, "Having to work closely with others, I think about showing respect differently. I use the Buddhist way of greeting when I greet Buddhists – some say a Muslim should not do this, but I see it as a way of showing respect." By practicing respect and open-mindedness, Sokeo sets an example for all Cambodians, young and old alike.

ណែប ស៊ីនថៃ

Neb Sinthay

ស៊ីនថៃ ចាប់ផ្តើមការងាររបស់គាត់ ជាមួយការបន្ថយអាវុធនៅពេលចុងឆ្នាំ ១៩៩៨ ដោយធ្វើការក្នុងវិស័យនេះដើម្បីសិ ក្សាអំពីភាពអាចធ្វើបានក្នុងការបន្ថយអាវុធទៅក្នុងសង្គមស៊ីវិលនៃប្រទេសកម្ពុជា។ គាត់មានប្រសាសន៍ថា "ខ្ញុំចូលរួមក្នុងការ ស្រាវជ្រាវនេះដោយសារខ្ញុំមានការបារម្ភ អំពីភាពកើនឡើងនូវការប្រើប្រាស់អាវុធទៅក្នុងប្រទេសខ្មែរ"។

គាត់ពន្យល់ថា ការដាក់ស្នែងដាងគេគឺនៅចន្លោះឆ្នាំ១៩៩៣ទៅ ១៩៩៨ គឺជាឆ្នាំដែលអង្គការសហប្រជាជាតិធានាមើលការខុសត្រូវការបោះឆ្នោត និង រដ្ឋប្រហារនៅពេលដែលការប្តូរដោយអាវុធទៅជម្លោះវាយតប់គ្នា និងការឈ្លានពាន បន្តិចបន្តួចដែលគាត់ច្រើនជាទីបញ្ចប់មានការរហូសដោយគ្រប់កំឡើង។

ការចូលរួមរបស់ស៊ីនថៃ ក្នុងការសិក្សាពីបញ្ហានេះ គឺជាការសំខាន់បំផុតក្នុងឋានៈ គាត់ជាអ្នកសំរាប់សំរួលរវាងអ្នកលក់ដូរអាវុធនិងអ្នកធ្វើការស្រាវជ្រាវ។ "ខ្ញុំប្រើបទ ពិសោធន៍ដែលខ្ញុំមានពេលខ្ញុំនៅធ្វើជាទាហានទ័ពព្រៃទៅបង្កើតឲ្យមានការទុកចិត្តគ្នា ទៅវិញទៅមក។ ខ្ញុំប្រើពាក្យដែលចាំបាច់ ហើយនិយាយអំពីពេលមានសង្គ្រាមនឹង រឿងខ្លះដែលសំខាន់ស្មើគ្នាទៅនឹងវាយ។ គេមិនមានអារម្មណ៍ថាត្រូវមានការគំរាមកំហែង ហើយគេប្រាប់ខ្ញុំពីនិរន្តិយភាពនៃការងាររបស់គេនូវអាវុធប្រភេទខ្លះ ហើយគេនឹងអាវុធទៅនោះចេញមកពីប្រភពណា"។

មុនពេលគាត់ចាប់ផ្តើមការសិក្សានេះ ស៊ីនថៃ ជាភ្នាក់ងារដឹកនាំក្នុងទ័ពព្រៃធ្វើសង្គ្រាម ដើម្បីដោះប្រទេសកម្ពុជាពីការកាន់កាប់របស់ប្រទេសវៀតណាម។ បទពិសោធន៍គាត់ ពីគ្រឿងអាវុធទៅនឹងបេសកកម្មដាក់គ្រប់បែក ជំរុញឲ្យគាត់មានការប្រឹងប្រែងយ៉ាងខ្លាំង ក្នុងការប្រមូលអាវុធទៅ "ពេលខ្ញុំកាន់អាវុធខ្ញុំអាចដើរម្នាក់ឯងនៅក្នុងព្រៃ។ ខ្ញុំអាចហ៊ាន

Sinthay began his work with weapons reduction in late 1998, doing fieldwork for a study on the feasibility of removing guns in Cambodian civil society. He says, "I joined the research because I was worried about the increase in gun-use in Cambodia." He explains that it was especially apparent between 1993 and 1998, the years between the UN sponsored elections and the coup d'etat, when armed robberies, brawls, and small conflicts would often end in bullet wounds. Sinthay's participation in the study was crucial, as he was the mediator between arms dealers and the researchers: "I used my experience as a guerilla soldier to make them comfortable – I used the right terminology and we shared stories about war time and joked around. They did not feel threatened, and they told me information like how available certain weapons were and where they were coming from."

Before he began his advocacy work, Sinthay was a teenage guerilla soldier fighting to liberate Cambodia from Vietnamese occupation. His experience with firearms and bombing missions motivated his extensive effort in weapons collection: "When I carried a gun, I could walk alone into the forest. I made riskier decisions because it protected me. Without my gun I did not walk alone." Sinthay explains that possessing a gun can change a person's thinking for the worse; considering Cambodia's long history of war, he fears that without intervention, future generations will continue to resort to violent solutions.

Sinthay went on to work towards weapons education, collection, and law reform, becoming the director of the Working Group for Weapons Reduction. There, he and a team lobbied the government to

ប្រថុយប្រថាន ពីព្រោះអារុខនេះការពារខ្ញុំ បើគ្មានកាំភ្លើងទ្រង់មិនដើរម្នាក់ឯងក្នុងដៃ ទេ"។ ស៊ីនថៃ ពន្យល់ថា មានកាំភ្លើងនៅនឹងខ្លួនអាចធ្វើឲ្យគំនិតរបស់អ្នកកាន់ទៅជា អាក្រក់បាន។ បើគិតអំពីប្រវត្តិសង្គ្រាមដ៏យូររបស់ប្រទេសកម្ពុជា គាត់ភ័យថា បើមិន ធ្វើការអន្តរាគមន៍ទេ ប្រជាជនជំនាន់ក្រោយនឹងបន្តការប្រើប្រាស់អំពើហិង្សាក្នុងការ រិះរកដំណោះស្រាយ។

ស៊ីនថៃ ធ្វើការឆ្ពោះទៅរកការសិក្សាខាងអារុខ ប្រមូលអារុខ នឹងការកែទម្រង់ច្បាប់ ហើយបានល្អយទៅជាធាតុកែសម្រួលការងារខាងការបន្ថយអារុខ។ នៅក្នុងលក្ខណៈនេះ ហើយដៃគូគាត់នឹងក្រុមគាត់បានខំបញ្ចុះ បញ្ចូលរដ្ឋាភិបាលឲ្យទទួលស្គាល់ថាការមាន អារុខនៅតាមផ្លូវធ្វើឲ្យមានការបន្ថយការលួតលាស់របស់ប្រទេស។ គេទាំងអស់គ្នាបង្ខំ រដ្ឋាភិបាលឲ្យចាប់ផ្តើម កម្មវិធីប្រមូលអារុខ។ នៅឆ្នាំ១៩៩៩ ក្រសួងមហាផ្ទៃបានរៀបចំ ទម្រង់ការប្រមូលអារុខទូទាំងប្រទេស ហើយនៅក្នុងឆ្នាំ២០០៥ រដ្ឋសភាជាតិបាន ចេញសេចក្តីកត់ត្រាបន្ថែមពីច្បាប់នៃអារុខបញ្ជាក់ឲ្យច្បាស់លាស់នូវការដាក់ទោស ចំពោះជនណាដែលប្រើអារុខដោយខុសច្បាប់ ឬបង្កើតកាំភ្លើងនិងគ្រឿងផ្ទុះ។ ស៊ីនថៃបញ្ជាក់ថា "គេបានប្រមូលបានអារុខជាច្រើន ប៉ុន្តែការ ប្រមូលនេះមិនអាចដោះ ស្រាយបញ្ហានេះបានទេ សព្វថ្ងៃនេះយើងត្រូវតែមានមូលនិធិ ថែមទៀត ដើម្បីពង្រីក កងជំរកពលក្នុងភូមិដើម្បីសុវត្ថិភាពរបស់ប្រជាជន ទើបប្រជាជនអាចទុកចិត្តកងនគរ បាលបាន ហើយមិនបាច់ត្រូវការឲ្យមានអារុខទៀតទេ"។

ស៊ីនថៃ ខំធ្វើការដើម្បីជួយការផ្លាស់ប្តូរពីសង្គ្រាមទៅពេលបន្ទាប់ពីសង្គ្រាម។ គាត់មានជំនឿថា ការលប់បំបាត់គ្រឿងអារុខអាចបើកទ្វារឲ្យមានការចេះប្រាស្រ័យ ទាក់ទងគ្នា នឹងគឺជាការចាប់ផ្តើមដើម្បីស្ថាបនាសន្តិភាព។ អំពីសេចក្តីសង្ឃឹមរបស់ គាត់ទៅអនាគត ស៊ីនថៃនិយាយថា "ខ្ញុំចង់ឲ្យកូនខ្មែរជាន់ក្រោយកុំគិតពេកពីអ្នកណា ត្រូវនឹងអ្នកណាខុសប៉ុន្តែត្រូវខិតខំការសរសេរសុខសុខ។ ដូចនេះហើយយើងត្រូវ ធ្វើការចរចាពីការមិនចុះសំរុងគ្នាជាជាន់ដំណើរមួយក្នុងរយៈពេលដូចនេះទើបសន្តិភាព នឹងកើតមានឡើងបាន"។

acknowledge that the presence of weapons in the streets was impeding the country's development; they pressured them to begin a weapons collection program. In 1999, the Ministry of the Interior organized a nation-wide weapons collection procedure, and in early 2005, the national assembly passed an updated weapons law, clarifying the punishment for those who illegally use or produce guns and explosives. Sinthay notes, "Many weapons

were collected, but it does not fix the problem. Now there needs to be more funding to expand village militia, so villages are safe and people can trust the police and have no need to take up weapons again."

Sinthay is working to ease Cambodia's transition from war to post-war. He believes that the absence of weapons opens the doors for communication and is a starting point for building peace. About his hope for the future, Sinthay says, "I want young Khmer to think less about who is right and who is wrong and more about compromise. That way conflicts can be negotiated rather than won and a peaceful solution can be made."

នៅ កាស៊ី

Neou Kassie

លោកកាស៊ី ចង្អុលប្រាប់ពីការមិនសមនឹងកើតមានឡើងនូវការចេះនិយាយភាសាអង់គ្លេសរបស់គាត់។ ការចេះភាសាអង់គ្លេសនេះ បានផ្តល់ឲ្យគាត់នូវភាពផ្ទុយគ្នា គឺវាបណ្តាលឲ្យគាត់ទទួលបានការចាត់ទុកក្នុងជីវិត និងក៏ជាទេពកោសល្យសម្រាប់បំរើជីវិតគាត់ដែរ។ ម្យ៉ាងគឺជាមូលហេតុ

គាត់បានត្រូវគេសង្ស័យថាជាបុគ្គលិក ស៊ីអាយអេ ហើយត្រូវគេធ្វើទារុណកម្មឲ្យស្លាប់ភាពពេលសម័យខ្មែរក្រហម។ ម្យ៉ាងទៀតគឺជាភាសាដែលគាត់ប្រើសំរាប់ផ្សព្វផ្សាយពីបទពិសោធន៍ក្នុងជីវិតគាត់ដោយធ្វើដំណើរឆ្លងកាត់ពិភពលោកដើម្បីអប់រំអ្នកស្តាប់ទាំងអស់អំពីមនុស្សជាតិ និងសេចក្តីសង្ឃឹម។ លោកកាស៊ីជាអ្នកបង្កើតវិទ្យាស្ថានខ្មែរ ខាងសិទ្ធិមនុស្សដែលជាអង្គការស៊ីវិល ដែលបានផ្សព្វផ្សាយទៅគ្រប់ខេត្តនូវការបង្កាត់បង្រៀនពីសិទ្ធិមនុស្ស ដែលបានលូតលាស់រហូតដល់បានត្រូវបញ្ចូលសិទ្ធិមនុស្សក្នុងកម្មវិធីសិក្សាក្នុងសាលារៀនសាធារណៈ។ លោកកាស៊ី ក៏ជាអ្នកគាំទ្រភាពត្រឹមត្រូវនៃកិច្ចអភិបាលនិងសិទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យ។ ពីឆ្នាំ ១៩៩៧ ដល់ឆ្នាំ ២០០២ គាត់ជាអនុប្រធាននៃគណៈកម្មាធិការជាតិខាងបោះឆ្នោត ដែលគាំទ្រការបោះឆ្នោតដោយយុត្តិធម៌ និងនៅឆ្នាំ ២០០៤ ជាប្រធានខាងការខាងតុលាការ។ ក្នុងឆ្នាំ ២០០៦ គាត់លាលែងពីដំណែងខាងនយោបាយហើយត្រឡប់ទៅបង្រៀនភាសាអង់គ្លេសវិញ។

លោកកាស៊ី មានចំណងក្នុងការបង្រៀននិងខាងការទាក់ទងជាមួយយុវជនខ្មែរ ជាមធ្យមម្យ៉ាង ដែលធ្លាប់ធ្វើមធ្យមគេទាំងអស់គ្នាឲ្យអាចយល់មុខត្រៀមខ្លួនសម្រាប់អនាគត។ គាត់រីករាយពេលឃើញកូនសិស្សគាត់មានការរីកចំរើន "មុនដំបូង ពួកគេយល់ ៣ ទៅ ៥ ពាក្យ បន្ទាប់មក ៣ ទៅ ៥ ឃ្លា ហើយបន្ទាប់មកទៀតគេចេះ តែងឃ្លាដោយខ្លួនឯង!...គេរៀនភាសាអង់គ្លេសពីខ្ញុំ ហើយប្រើវិហារជាគេនឹងទៅ

Kassie pointed out the irony in how speaking English had been both a curse and a gift in his lifetime. On one hand, it was the reason he was suspected of being CIA and tortured for confession during the KR era. On the other, it is the language he's used to broadcast his story, traveling across the world to educate audiences about humanity and hope. Kassie is the founder of the Cambodian Institute of Human Rights, a civil organization that has reached out to several provinces with workshops on human rights and made strides to include human rights education in the public school system. Kassie is also an advocate of good governance and democracy. Between 1997 and 2002 he was the vice chairman of the national election committee advocating fair elections and in 2004, a secretary state of justice. In 2006 he resigned from political life and returned to teaching English.

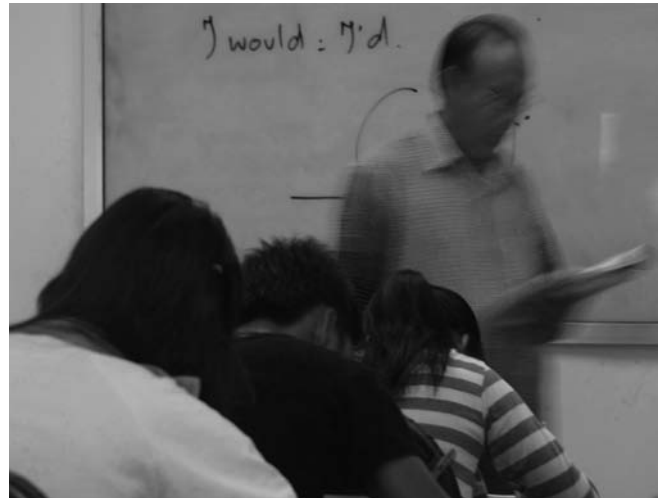
Kassie finds a passion for teaching, for interacting with young Cambodians in a way that prepares them for the future. He gets joy from seeing the students' progress: "First they understand three or four words, then three or four sentences. Then they make their own sentences!...They learn English from me, and maybe they will go study more abroad. And then they might bring Cambodia up to speed with the rest of the world."

Kassie is one of few survivors of the KR interrogation system. When asked what was the most important lesson he walked away with, he answered, "Never lose hope. I never lost hope for survival. Hope kept my brain working...I was able to see opportunities, be creative, and find ways to help myself." He recalled past times when he had managed to obtain tobacco to trade for traditional medicine, or when he persuaded his 14-year-old jailors to leave him leftover coconuts. From

បន្តការសិក្សានៅប្រទេសក្រៅ។ ហើយបន្ទាប់មកគេអាចធ្វើឲ្យកម្ពុជាដើរទានប្រទេស
ផ្សេងៗទៀតក្នុងពិភពលោក។

លោកកាស៊ី ជាអ្នកនាំចូលសម្ភារៈចំណោមពួកដែលត្រូវបានស្តារចំលើយ
ពីប្រព័ន្ធខ្មែរក្រហម។ ពេលសួរថា អ្វីទៅដែលជាមេរៀនសំខាន់បំផុតដែលគាត់
បានរៀនសូត្រ គាត់ឆ្លើយថា "កុំបោះបង់សេចក្តី សង្ឃឹម ខ្ញុំមិនដែលអស់សង្ឃឹមក្នុង
ការរស់នៅ សេចក្តីសង្ឃឹមធ្វើឲ្យខ្ញុំរក្សាលទ្ធិបន្តធ្វើការ...ខ្ញុំអាចមើលឃើញឱកាស
ដែលហុចឲ្យចេះផ្ទៃប្រឌិត ហើយចេះរកឃើញមធ្យោបាយជួយខ្លួនឯង"។ គាត់រំលឹក
ពីអតីតកាលពេលគាត់ចេះដោះស្រាយ ដោយយកថ្នាំជក់ទៅដូរយកថ្នាំពេទ្យប្រក់គាត់
អាចបញ្ចុះបញ្ចូលក្នុងយាមកុកម្នាក់អាយុ ១៤ ឆ្នាំ ឲ្យទុកដូងដែលនៅសល់ឲ្យគាត់។
ពីបទពិសោធន៍ទាំងនេះ គាត់មានជំនឿខ្លាំងថាសេចក្តីសង្ឃឹមសំឡេងគាត់ចេះផ្ទៃប្រឌិត
ហើយការផ្ទៃប្រឌិតនេះសំរាប់កសិករភាពក្លាហាន នឹងគំនិតដើម។

such experiences, he strongly believes that hope lead him to creativity
while creativity led him to courage and initiative.

To young Cambodians, he explains that soon, the level of knowledge
in the world will be much higher than it is today. "It is not enough for
students today to be satisfied with knowing as much as their teachers.
They need know beyond what their teachers know." When asked
about where he saw Cambodia in the future, Kassie says "Cambodia
has many resources: mountains for dikes, rivers for hydroelectricity,
and much more." He admits that there is little left his generation can
do and so looks to young Cambodians to use their energy and time
to educate themselves and their country. "The level of knowledge is
always rising," he says. "You have to orient yourself towards the future
and aim high."

ចំពោះយុវជនជាន់ក្រោយ គាត់ពន្យល់ថា បន្តិចទៀតកំរិតនៃចំណេះវិជ្ជាក្នុង
ពិភពលោកនឹងកាន់តែខ្ពស់ឡើងជាងសព្វថ្ងៃ។ គឺជាការមិនគ្រប់គ្រាន់ទេសំរាប់
និស្សិតឥឡូវនេះដែលបានចេះដឹងត្រឹមតែកំរិតរបស់គ្រូខ្លួនឯង។ គេត្រូវតែចេះឲ្យ
លើសចំណេះគ្រូរបស់គេ។ ពេលសួរថា តើគាត់យល់យ៉ាងណាពីអនាគតប្រទេស
កម្ពុជា លោកកាស៊ីឆ្លើយថា "កម្ពុជាមានធនធានច្រើនណាស់ ភ្នំដើម្បីទំនប់ទឹក ទន្លេ
ដើម្បីអគ្គិសនី និងធនធានជាច្រើនទៀត"។ គាត់សារភាពថា ពេលមានតិចណាស់
ចំពោះប្រជាជនស្រុកគាត់ដែលនៅធ្វើការបាន ហើយគាត់សង្ឃឹមទៅលើយុវជន
ជាន់ក្រោយឲ្យប្រើកំលាំងនិងពេលវេលា ដើម្បីបង្រៀនខ្លួនឯងនិងប្រទេសជាតិខ្លួន
ឯង។ "កំរិតនៃចំណេះវិជ្ជានៅតែខ្ពស់ឡើងជានិច្ច" គាត់មានប្រសាសន៍ "យើងត្រូវតែ
ណែនាំខ្លួនឯងឆ្ពោះទៅអនាគត ហើយត្រូវតែសំដៅទៅរកគោលបំណងណាដែល
ខ្ពស់"។

សេក សារ៉ូ

Sek Sarom

សារ៉ូ ស្គាល់ប្រទេសខ្មែរតាមរយៈការពិពណ៌នារបស់លោកគ្រូនាង។ នាងមិនដែលឃើញវាលចំការទីវាលលិចទឹក ឬភូមិភាគទេ ប៉ុន្តែនាងឮសូរថាស្រុកខ្មែរស្អាតណាស់។ នាងកើតនៅឆ្នាំ ១៩៧៩ ក្នុងជំនុំ០០៧ ជំនុំជនភៀសខ្លួនតាមព្រំដែនខ្មែរ-ថៃ។ ជីវិតនាងពេលនោះមិនដែលស្គាល់ការបែងចែកវណ្ណៈនៅក្នុងសង្គមឡើយ។ ជនភៀសខ្លួនពេលនោះត្រូវបានទទួលសំភារៈដូចបង្ការសំរាប់សង្គ្រោះនឹង

ទទួលបានអាហារស្នើសុំសំរាប់ចិញ្ចឹមកូនក្មេង។ កាលនោះជាកុមារីនាងមានម្ហូបគ្រប់គ្រាន់សំរាប់ទទួលបាន នាងមានក្មេងៗដទៃទៀតជាច្រើនគ្រាន់នឹងលេងជាមួយ ហើយមានទាំងបណ្ណាល័យដែលបង្ហាញនាងឲ្យស្គាល់ពិភពលោកនៅក្រៅជំនុំជន។ គឺជាជីវិតដ៏ល្អប្រសើរ។

សារ៉ូ បានស្គាល់ប្រទេសខ្មែរជាដំបូងនៅឆ្នាំ១៩៩៣ ពេលនាងមានអាយុ ១៤ឆ្នាំ។ គ្រូសារនាងបានធ្វើអត្តសញ្ញាណនិងវត្តមានខេត្តបាត់ដំបង។ គឺមិនដូចគំនិតដែលនាងបាននឹកស្មានឡើយ។ តាមផ្លូវទៅផ្ទះថ្មីរបស់នាងពោរពេញទៅដោយផ្លូវដែលត្រូវខូចខាតដោយសារគ្រប់បែក។ គ្មាននរណាម្នាក់មកបម្រើបម្រាស់បម្រើបម្រាស់ទេ គ្រូបង្រៀនដែលគ្រូទទួលបានសំណូកពីកូនសិស្ស ហើយគេដាក់ឈ្មោះជនភៀសខ្លួនថាជានក្រសែសង្គម។ ការបាញ់គ្នាចុះឡើងពេលនោះគឺជាការធម្មតាហើយអ្នកដែលរត់ចេញពីទីលំនៅខ្លួនដល់ដោយសារសង្គ្រាមបានមកស្នាក់នៅពាសពេញក្រុងផ្ទះរបស់នាង (ភូមិដែលនៅជិតតំបន់បែរលិចនៅជាមួយប្រាសាទរឹងមាំរបស់ខ្មែរក្រហមរហូតដល់ឆ្នាំ១៩៩៨)។ គឺពិតជាមិនមែនកន្លែងដ៏ល្អប្រសើរឡើយ។ សារ៉ូនិយាយថា ចំណែកដែលពិបាកខ្លាំងជាងគេគឺការស្វែងរកការសិក្សាដោយគ្មានលុយ

Sarom only knew of Cambodia through her teachers' descriptions. She had never seen its fields, flooded plains, or villages, but she'd heard it was beautiful. Sarom was born in 1979 at Camp 007, a refugee center on the Cambodian-Thai border. Growing up she did not see class divisions. Refugees had been given the same materials to build their house and the same portions to feed their children. As a child, she had enough to eat, plenty of other children to play with, and even a library that showed her a world outside the fence. "It was a good life."

Sarom saw Cambodia for the first time in 1993 when she was 14 as her family was repatriated to Battambang province. It was not as she had imagined. Bomb-blasted roads led her to her new home; there were no food handouts; poor teachers accepted bribes from students; refugees were labeled as outsiders; fire fights were common and displaced people sheltered near her home (neighboring province Pailin would remain a KR stronghold until 1998). It was not beautiful. Sarom says the most difficult part was trying to get an education with no money, no role models, nor a system that rewarded honest work.

In 1997, Sarom took a class about peace offered by an American at a local temple. Although she was only looking to learn English, she found herself exposed to the lives of Aung Sang Suu Kyi, Martin Luther King Jr., Nelson Mandela, Mahatma Gandhi, and Maha Ghosananda. Inspired by these men and women, she began to apply their principles in her own life. She looked around and saw suffering. Saw corruption in the judicial system, where rich criminals could evade internment and poor criminals, often with less severe crimes, would be put in jail. "If people do not believe peace is possible, it will never be possible." Rather than accept that peace in Cambodia would never come, Sarom decided that

PEACE EAGLE

NO WAR

people building peace

people building peace

គារវិទ្យាល័យសិក្សា

គារវិទ្យាល័យសិក្សា

គារវិទ្យាល័យសិក្សា

គារវិទ្យាល័យ
វិទ្យាល័យសិក្សា

កាក គ្មានអ្នកណាជាជនគំរូ នឹងគ្មានប្រពន្ធដែលផ្តល់រង្វាន់ចំពោះការធ្វើការដោយស្មោះត្រង់។

នៅក្នុងឆ្នាំ ១៩៩៧ សារុំបានរៀនថ្នាក់មួយអំពីសន្តិភាពដែលបានបង្រៀនឡើងដោយជនជាតិអាមេរិកាំងម្នាក់ នៅក្នុងវគ្គមួយក្នុងស្រុកនាង។ គំនិតនាងគឺមានបំណងសំឡឹងរករឿនភាសាអង់គ្លេសតែនាងទៅជាបានទទួលនូវបទពិសោធន៍ពីជីវិតរបស់ Aung Sann Suu Kyi, Martin Luther King Jr., Mahatma Gandhi, and MahaGhosananda. ទៅវិញ។ អ្នកទាំងនេះបានជំរុញចិត្តនាងឲ្យយកជាមេរៀនសំរាប់ជីវិតនាងផ្ទាល់។ នាងមើលទៅជុំវិញខ្លួននាង នាងឃើញតែការឈឺចាប់នឹងទុក្ខវេទនា។ នាងឃើញអំពើពុករលួយនៅក្នុងប្រព័ន្ធតុលាការ ដោយជនល្មើច្បាប់ដែលមានលុយអាចគេចវេសការឃុំឃាំងបាន តែជនល្មើសច្បាប់ដែលគ្មានលុយគាត់ច្រើនប្រព្រឹត្តកំហុសតិចជាងតែទៅជាត្រូវជាប់គុកទៅវិញ។ "បើមនុស្សមិនជឿថាសន្តិភាពអាចកើតមានឡើយ គឺថាវាពិតជាមិនអាចកើតឡើយបានទេ"។

ពេលសួរថា នាងមានមធ្យោបាយយ៉ាងណាសំរាប់ផ្គត់ផ្គង់ខ្លួនឯងនឹងឱពុកម្តាយនាង បើនាងគ្មានប្រាក់ខែនឹងនរ។ សារុំឆ្លើយថា កិច្ចការរបស់នាងគឺជាកិច្ចការដែលត្រូវពុះពាររាល់ថ្ងៃ។ "ខ្ញុំចង់នឹងថាខ្ញុំអាចឈានទៅដល់កំរិតណាក្នុងឋានៈជាអ្នកស្ម័គ្រចិត្ត។ នេះជាការល្អណាស់។ មនុស្សគាត់ច្រើនមិនយល់ទាល់តែសោះ។ ឥឡូវនេះអ្វីៗគឺជារឿងលុយពិព្រោះគេយល់ថាលុយជាចម្លើយរបស់អ្វីៗទាំងអស់។ លុយជាការសំខាន់ ប៉ុន្តែលុយមិនមែនជាចម្លើយរបស់អ្វីៗទាំងអស់ឡើយ"។

peace was possible, and that she would do her part to make it reality. She would take on various opportunities including co-teaching and translating Buddhism in English at Preh Sihanouk Raja Buddhist University, teaching language at the Battambang Provincial Prison, establishing the Battambang Prison Library, organizing food collections during Pchum Bin to redistribute to the hungry, and all the while working side-jobs translating NGO reports for money to help

her family. As an activist for the Dhammayeitra movement, she helps provide services monks, youth, and prisoners.

When asked about how she planned to support herself and her parents without a steady income, Sarom responded that her work was a daily challenge. "I want to see how far I can go as a volunteer. It's beautiful. A lot of people don't understand. Here everything is about money. Because they think money is the answer. Money is important, but it is not the only answer."

សុង កុសល

Song Kosal

នាងបានដឹងថា នាងជាខុសគេនឹង ក្មេងៗដទៃទៀត។ នាងពន្យល់ថា នាងមិនអាច លេងដូចក្មេងៗដទៃទៀតបាន ហើយនាងគ្មាន លក្ខណៈគ្រប់គ្រាន់ដូចក្មេងៗដទៃទៀត នាងយក ដៃនាងទាំងពីរសំរាប់ជួយនាងឲ្យដើរក្នុង ផ្ទះ។ "ចំណែកដៃលើពិបាកជាងគេគឺ ការខ្មាស់គេ" នាងពន្យល់។ "ខ្ញុំមិនចង់ឲ្យគេ មើលមកខ្ញុំ ហើយឃើញតែពីរឿងខ្ញុំអត់ មានដើរ...ខ្ញុំមានលទ្ធភាពជាងគេ ពិការរបស់ខ្ញុំ។ ខ្ញុំដូចតែអ្នកដទៃទៀតដែរ" ។

She knew she was different from the other children. She could not play like they played, and she did not look the same: she used her hands to help move through the house. "The most difficult part is feeling shy," she explained. "I don't want people to look at me and see only my missing leg...I am more than that. I am the same as you."

Kosal was born in 1984, the fourth of six children in a rice farming family. When she was five, she was injured by a landmine while helping her mother in the rice fields. Her leg was amputated too high to allow her to use a prosthetic, and today she walks with a crutch. Years after the incident, a staff member of the international campaign to ban landmines (ICBL) noticed her at a Battambang clinic. In 1995, at the age of 12, Kosal joined ICBL as a representative of landmine victims around the world.

"I can speak. I can be an example. I have to do something while i have the chance to."

ICBL is dedicated to eradicating the production and use of antipersonnel landmines. With the organization, Kosal has traveled across the continents to tell her story, gathering thousands of signatures to support the ban. The culmination of her and ICBL's campaigning efforts came in 1997, when 122 countries signed the mine ban treaty agreeing to prohibit the use, stockpiling, production, and transfer of anti-personnel land mines. Today, Kosal works full time as the ICBL youth ambassador, spreading awareness in order to help countries fund mine-clearance, improve victims' assistance, and strengthen international cooperation.

កុសល កើតនៅឆ្នាំ ១៩៨៤ ជាកូនទី ៤ ក្នុងចំណោមកូនទាំង ៦ នៅក្នុងគ្រួសារកសិករ។ ពេលអាយុបាន ៥ ឆ្នាំ នាងត្រូវ ពិការដោយគ្រាប់មីនផ្ទះពេលនាងជួយធ្វើការម្តាយនាងនៅក្នុងវៃស្រែ។ ដើមរបស់នាង ត្រូវគេកាត់ខ្ពស់ពេក ហេតុនេះមិនអាចប្រើដើមពាក់បាន ហើយសព្វថ្ងៃដើរដោយ ឈើច្រត់សំរាប់មនុស្សពិការ។ យូរបន្តាប់ពីគ្រោះថ្នាក់មក បុគ្គលិកម្នាក់នៃកម្មវិធី អន្តរជាតិឃាត់យុទ្ធសាស្ត្រដើម្បីហាមមីនឲ្យធ្វើគ្រាប់មីន (ICBL) បានកត់សំគាល់ឃើញ នាងនៅមន្ទីរព្យាបាលរោគនៅបាត់ដំបង។ នៅឆ្នាំ ១៩៩៥ ពេលអាយុបាន ១២ ឆ្នាំ កុសលបានចូលធ្វើការជាមួយ ICBL ក្នុងឋានៈជាតំណាងជនរងគ្រោះដោយសារគ្រាប់ មីននៅជុំវិញពិភពលោក។

"ខ្ញុំអាចនិយាយខ្ញុំអាចជាមនុស្សគំរូ។ ខ្ញុំត្រូវតែធ្វើអ្វីមួយពេលខ្ញុំមានលទ្ធភាពស្ទើរ ធ្វើបាន"។

ICBL ប្តេជ្ញាដឹងលុបបំបាត់នូវការផលិតនិងការប្រើគ្រាប់មីនដៃសំរាប់បំផ្លាញ មនុស្សលោក។ ជាមួយកម្មវិធីនេះ កុសលបានធ្វើដំណើរឆ្លងទ្វីបលោក ដើម្បីនិយាយ

ពីប្រវត្តិផ្ទាល់របស់នាង ហើយប្រមូលបានហត្ថលេខារាប់ពាន់នាក់ ដើម្បីគាំទ្រការលប់
បំបាត់នេះ។ ការធ្វើដំលើសំខាន់បំផុតរបស់នាងជាមួយ ICBL គឺសង្ខេបផលនៃការទាម
ទារនៅឆ្នាំ ១៩៩៧ ពេលប្រទេសទាំង ១២២ ព្រមព្រៀងចុះហត្ថលេខាលើសន្ធិសញ្ញា
ហាមឃាត់ការប្រើប្រាស់ ការប្រមូលទុក នឹងការរំលែកចែកគ្រាប់មីន ដែលបំផ្លាញ
មនុស្សលោក។ សព្វថ្ងៃនេះ កុសលធ្វើការពេញម៉ោងជាយុវវ័យតំណាងតាមផ្លូវការ
របស់ ICBL ក្នុងការពង្រីកនិងផ្សព្វផ្សាយការចាប់អារម្មណ៍នេះ សូមឲ្យគេជួយជាលុយ
កាក់ ដើម្បីសំរាប់ដោះមីនសំរាប់ជួយជនរងគ្រោះនឹងសំរាប់ពង្រឹងសហប្រតិបត្តិការ
អន្តរជាតិ។

"អ្នកណាក៏យំ អ្នកណាក៏សើច" នាងរៀបរាប់អំពីការអប់រំដោយការពិភាក្សាគ្នា
រវាងជនរងគ្រោះដោយសារគ្រាប់មីន។ "ទាំងអស់គ្នាយំពីព្រោះទាំងអស់គ្នាជាអ្នកក្រ
ហើយគាត់ពិការរបស់គេធ្វើឲ្យការរកស៊ីចិញ្ចឹមជីវិតជាអ្នកដែលក្នុងភូមិកាន់តែពិបាក
ឡើងទៀត។ ទាំងអស់គ្នាសើចពីព្រោះទោះជាអ្នកទាំងអស់គ្នាមិនដឹងស្គាល់គ្នា
ដោយ ក៏គេមានអារម្មណ៍ល្អដោយគ្មាននរណាវិះគន់នរណាហើយអាចបញ្ចេញមតិ
ផ្ទាល់ខ្លួនបាន"។ កុសលពន្យល់ថា ជនពិការជាច្រើនរស់នៅក្នុងសហគមន៍ដែលមាន
ជំនឿថាជនដែលពិការមិនអាចធ្វើការបាន "អ្នកពិការជាច្រើនគ្មានការអាម៉ាសមុខ
ណាស់"។ ជាការឆ្លើយតបកុសលធ្វើការគាំទ្រសិទ្ធិចាំបាច់របស់ជនពិការដូចជាសិទ្ធិ
ក្នុងការសិក្សានិងសិទ្ធិក្នុងការចូលរួមសកម្មភាពក្នុងសហគមន៍។

តាមរយៈការងាររបស់នាងនឹងការបណ្តុះបណ្តាលវិជ្ជាជីវៈរបស់ ICBL ជនរង
គ្រោះជាច្រើនអាចឆ្លងផុតភាពអាម៉ាសមុខនេះបាន។ ចំពោះប្រជាជនជាន់ក្រោយ
កុសលសង្ឃឹមថា ទៅថ្ងៃខ្លះគ្មានភ្នែកស្រីណាមួយនឹងត្រូវគេដាក់ឈ្មោះឲ្យថា "មីកំបុត"
ទៀតទេ មិនត្រូវបង្រៀនឲ្យវាយតម្លៃមនុស្សតាមសំបកក្រៅឡើយគឺត្រូវបង្រៀនថា
អ្នកពិការទាំងនោះក៏ដូចអ្នកដទៃទៀតដែរ គឺគ្មានអ្នកណាអាចកំណត់សិទ្ធិភាពរបស់គេ
បានឡើយ។

"Everyone is crying and smiling," she said, describing a seminar
attended by landmine victims. "They are crying because they are poor
and their disability makes earning a living in the rice-farming villages
very difficult. They are smiling because although they are strangers,
they feel safe from judgment [at the seminar] and able to share their
feelings." Kosal explained that many live in communities that assume
people with disabilities are incapable of work: "many feel ashamed,"
she said. In response, Kosal advocates for the basic rights of disabled
people, such as the right to accessible education and to be involved in
the community.

Through her work and that of IBCL's vocational training program, many
more are able to transcend the stigma. For future generations, Kosal
hopes that no more children be labeled "mi-kombak," no more be
taught that they are defined by their limitations, but rather that they,
like anyone else, have limitless possibilities.

*mi-kombak - a derogatory term for someone who is physically
handicapped

ទូច វារីន

Touch Varine

"នៅឆ្នាំ ២០០១ គេអាចនៅសំគាល់ប្រជាជន ដែលជាអតីតខ្មែរក្រហមបាន។ គេមិន ស្លៀកពាក់ខ្មែរក្រហមទេ ប៉ុន្តែនៅពាក់ ស្បែកជើងកង់ឡានប្រើសំពាយលើខ្នង (សាកដូ) ហើយស្រីៗនៅទុកសក់ខ្លី។ ពួក នេះគេមិនសូវមានទំនាក់ទំនងល្អជាមួយអ្នក ដទៃដែលមានអត្តសញ្ញាណមិនដូចគ្រុម

របស់គេទេ ពីព្រោះគេមានជំនឿថាប្រជាជនដទៃមិនចូលចិត្តពួកគេ និងចាត់ទុកពួកគេ ថាជាមនុស្សឃោរឃៅនៅក្នុងសម័យខ្មែរក្រហម ។ ៧ខាងអតីតខ្មែរក្រហមគិតទៅលើ អ្នកផ្សេងទៀតថាជាពួកមូលធនជាពួកដែលមាននិរន្តរភាពយោបាយខុសពីពួកខ្លួន។

ឆ្នាំនេះលោកស្រីវារីនត្រូវបានផ្តល់វគ្គបណ្តុះបណ្តាលស្តីពី ការកសាងសន្តិភាពនៅ ខេត្តឧត្តរមានជ័យ ដែលជាដំបូងខ្មែរក្រហមទើបនឹងធ្វើសមាហរណកម្មជាមួយនឹង រដ្ឋាភិបាល ដើម្បីធ្វើការផ្សះផ្សាអតីតខ្មែរក្រហមស្រុក គឺស្រុកអង្គរវែង និងត្រពាំង ប្រាសាទដែលពីមុនរស់នៅក្រោមការដឹកនាំ និងគ្រប់គ្រងអំពីសំណាក់អ្នកដឹកនាំខ្មែរ ក្រហមរូបមិនមានភាពចុះសម្រុងទេ។ ក្នុងឋានៈជាអ្នកអប់រំជាមួយវិទ្យាស្ថានបណ្តុះ បណ្តាលនិងស្រាវជ្រាវដើម្បីអភិវឌ្ឍន៍កម្ពុជា (CDRI) ផ្នែកកម្មវិធីអភិវឌ្ឍន៍សង្គម លោក ស្រីបានទៅជួយធ្វើការសម្របសម្រួលការផ្សះផ្សានេះ។ លោកស្រីបានរៀបចំវគ្គបណ្តុះ បណ្តាលដោយឱ្យអង្គការមូលដ្ឋានទាំងពីរស្រុកនេះ ដែលជាអតីតខ្មែរក្រហមមានឱកាស ជួបជុំគ្នា រួមគ្នាដើម្បីផ្លាស់ប្តូរគំនិតនិងអារម្មណ៍ ជាមួយគ្នាទៅវិញទៅមក ។ "ជាដំបូង អតីតខ្មែរក្រហមម្នាក់មិននិយាយអ្វីឡើយ។ ប៉ុន្តែបន្ទាប់ពីបានស្តាប់គ្រុមអ្នកសម្រប សម្រួលដែលមិនមែនជាអតីតខ្មែរក្រហមនិយាយអំពីការភ័យខ្លាចនឹងការឈឺចាប់ ក្នុង អំឡុងពេលខ្មែរក្រហមនៅកាន់កាប់ អតីតខ្មែរក្រហមនេះក៏ចាប់ផ្តើមនិយាយឡើងរបស់ គាត់ ប្រាប់មកគ្រុមអ្នកសម្របសម្រួលវិញដែរ។ គាត់និយាយអំពីការភ័យខ្លាចនឹងខ្លាំងចំ ពោះប្រពន្ធនិងកូនប្រុសគាត់ ពេលគេបញ្ជូនគាត់ទៅច្បាំង"។ វគ្គនេះបានធ្វើឱ្យអ្នកចូល

"In 2001, the former Khmer Rouge still dressed like Khmer Rouge. They didn't wear black anymore, but they wore shoes made from tires, carried things in backpack, and the girls kept their hair short. They did not talk to ordinary villagers because they believed those who were not like them were bad people - capitalists with the government." That year, Varine was sent to Udor Mean Chey, a KR reconciliation zone where former KR had difficulty re-integrating with the village people. As an educator with the Cambodian Development Resource Institute's (CDRI) social development program, she went to help facilitate reconciliation.

She arranged a meeting where villagers and former KR shared their thoughts and feelings: "At first the man [former KR] did not talk. But after hearing villagers speak about their fears and suffering when the KR were in power, he shared his own. He talked about how strongly he missed his wife and son when he was sent far away to fight." These meetings allowed the communities to come together and focus on their similarities rather than their differences. "I wanted them to understand each other," she said. According to Varine, listening to each other's suffering showed the villagers and former KR their common humanity, a place to begin building trust and reconciliation.

Varine has worked as an educator with CDRI for the past ten years because, "We've [Cambodians] seen war before, and we don't want to meet it again." Using case studies identified by CDRI's research as significant issues affecting Cambodia, she teaches target groups skills to identify conflict, analyze its causes, and create strategies for its prevention and resolution. Topics range from water distribution to

រួមជាអតីតខ្មែរក្រហមទាំងអស់គិតពីចរាចរណ៍ ហើយឲ្យធ្វើការចាប់អារម្មណ៍នៅលើ ភាពដូចគ្នាជាជាងភាពខុសគ្នារបស់ប្រជាជនស្រុកទាំងពីរ ជាពិសេសប្រជាជនរស់នៅ ក្នុងសង្គមខ្មែរទាំងមូល។ "ខ្ញុំចង់ឲ្យគេទាំងសងខាងយល់គ្នាទៅវិញទៅមក និងយល់អំពី ប្រជាជនផ្សេងទៀតដែលមិនមែនជាអតីតខ្មែរក្រហមមានក្រុមលោកស្រីជាអ្នកសម្រប សម្រួលវគ្គសិក្សានេះជាដើម" លោកស្រីបញ្ជាក់។ តាមការយល់របស់លោកស្រីវ៉ារីន ការស្តាប់គ្នាអំពីទុក្ខវេទនាទាំងសងខាង បង្ហាញអ្នករងគ្រោះសម័យខ្មែរក្រហម នឹងអតីត ខ្មែរក្រហមនូវមនុស្សធម៌រួមគ្នាដែលអាចជំរុញឲ្យមានការកសាងទំនុកចិត្តនឹងផ្សះផ្សា គ្នាទៅវិញទៅមក។

លោកស្រីវ៉ារីន ធ្វើការជាអ្នកអប់រំជាមួយ CDRI បានដប់ឆ្នាំហើយ ពីព្រោះ "យើង (ប្រជាជនខ្មែរ) បានឃើញសង្គ្រាមពីមុន ហើយយើងមិនចង់ឃើញសង្គ្រាមម្តងទៀត ទេ"។ ស្រីតាមករណ៍សិក្សារកឃើញតាមការស្រាវជ្រាវរបស់ CDRI ដែលជាបញ្ហា សំខាន់ទាក់ទងទៅនឹងប្រទេសកម្ពុជា លោកស្រីបង្រៀននិងផ្តល់ចំណេះដឹងជូនសិក្ខាកាម ឲ្យចេះរកមើលភាពខុសគ្នា ធ្វើការវិភាគរកមូលហេតុ នឹងកសាងយុទ្ធសាស្ត្រដើម្បីការ ពារទំនាស់នឹងរកដំណោះស្រាយ។ ប្រធានបទរួមមាន ទំនាស់អំពីការគ្រប់គ្រងនិងបែង ចែកទឹកនៅក្នុងសហគមន៍កសិករប្រើប្រាស់ទឹក និងអំពីហិរញ្ញវត្ថុគ្រួសារជាដើម ហើយ ក្រុមអ្នកចូលរួមមានរួមបញ្ចូលមន្ត្រីរាជការតាមសង្កាត់ អ្នកកសិករ គណបាល និងក្រុម ផ្សេងៗទៀត។ ដោយការបង្រៀនអ្នកចូលរួមឲ្យមានការប្រុងប្រយ័ត្នក្នុងការវាយតម្លៃ របស់ខ្លួន ទៅលើមនុស្សគ្នាដឹងក្នុងសង្គមនឹងឲ្យចេះមានការយោគយល់ចំពោះបំណង របស់អ្នកដទៃទៀត ។ លោកស្រីសង្ឃឹមថានឹងអាចកសាងសមត្ថភាពក្នុងការដោះស្រាយ បញ្ហាដោយអហិង្សា ។ លោកស្រីវ៉ារីន ធ្វើការជាមួយមនុស្សម្នាក់ៗ ហើយជួនកាល លោកស្រីមានអារម្មណ៍ថា កិច្ចការនេះ " ជាការតូចតាចហើយប្រហែលជាមិនមានលទ្ធផល ធំដុំទេ " ក៏ប៉ុន្តែលោកស្រីរំលឹកខ្លួនឯងថា ការផ្លាស់ប្តូរមនុស្សម្នាក់ៗមានមុខងារសំខាន់ៗ " សកម្មភាពនៃមនុស្សម្នាក់ៗអាចក្លាយទៅជាសកម្មភាពរបស់ក្រុមមួយ"។ លោកស្រី

domestic violence and participating groups include commune officials, journalists, police, and more. By teaching participants to be critical of their own assumptions or to consider other people's motivations, she hopes to build their capacity for non-violent problem solving.

Varine works with individuals, and sometimes she feels the work "is small and may not make a big difference," but she reminds herself that change on an individual level has an important role to play. "The actions of a person can become the actions of a group." Varine believes that in order to build a country that can resolve its problems without resorting to force, a good place to start is with the perceptions and abilities of ordinary people.

វ៉ារីនមានជំនឿថាដើម្បីកសាងប្រទេសដែលអាចដោះស្រាយបញ្ហាដោយមិនពឹងលើកំលាំង អំណាច កន្លែងល្អដែលត្រូវចាប់ផ្តើមគឺការមានជំនឿលើសមត្ថភាពរបស់ប្រជាជនទាំង អស់របស់សង្គម។

យ៉េង វីរៈ

Yeng Virak

ពេលសួរថា ហេតុអ្វីការសិក្សា
ជាការសំខាន់ចំពោះគាត់ វីរៈឆ្លើយថា
"វាមានតំលៃពីព្រោះយើងអាចយក
ចំណេះយើងទៅធ្វើការឲ្យគេ ឬ ក៏
យកចំណេះយើងទៅប្រើការសម្រាប់
ខ្លួនឯង... កាលណាយើងមានចំណេះ
គ្មាននរណាអាចដណ្តើមយកចំណេះ
នេះចេញពីយើងបានទេ"។ វីរៈ ជា
យកដ្ឋានប្រតិបត្តិផែនការសង្គមស្ថាប័ន

រច្យាប័នសម្រាប់សហគមន៍ (CLEC) ដែលជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលនៅក្នុងស្រុក ដែល
សម្រាប់ផ្តល់ដំណឹងទាក់ទងនឹងច្បាប់ចំពោះ សាធារណៈជនកម្ពុជា។ ការប្តេជ្ញារបស់
គាត់ក្នុងការកសាងសិទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យរបស់ប្រទេសកម្ពុជាឲ្យបានលឿននៃប្រសើរ
ឡើងជាសិទ្ធិផល ពីបទពិសោធន៍របស់គាត់តាំងពីគាត់នៅក្មេង រស់នៅក្នុងប្រទេស
ក្នុងពេលសង្គ្រាមនិងបន្ទាប់ពីសង្គ្រាម។ វីរៈនៅតែឃើញពីគំរោងការដែលអាចផ្តល់
ផលវិបាកដ៏ខ្លាំងចំពោះប្រជាជនសម្បទាន ពីព្រោះគេមិនបានចូលរួមក្នុងការរៀបចំ
គំរោងការនោះ។ គាត់នៅចាំអំពីការចាប់ខ្លួនតាមអំពើចិត្ត ការសម្លាប់ដែលមិនបាន
ធ្វើឡើងតាមផ្លូវច្បាប់ នឹងការភ័យខ្លាចចំពោះកងនគរបាលដែលផ្តល់នូវការបំភិត
បំភ័យនឹងការឈឺចាប់។ "កាលណាការអយុត្តិធម៌កាន់តែមានច្រើនឡើងការយកអំពើ
ហិង្សាទៅដោះស្រាយបញ្ហាក៏កាន់តែមានច្រើនឡើងដែរ"នេះហើយដែលខ្ញុំបានឃើញ
ហើយហេតុអ្វីចេះហើយបានជាខ្ញុំប្រាប់ខ្លួនឯងថា យើង (ប្រជាជនខ្មែរ) ត្រូវតែធ្វើអ្វី
មួយ។

មុនពេលសង្គ្រាមពេលគាត់នៅក្មេងវិទ្យាល័យ វីរៈបានទៅលេងរាជសកល
វិទ្យាល័យនៅភ្នំពេញ ហើយសង្ឃឹមថានឹងក្លាយទៅជានិស្សិតសកលវិទ្យាល័យទៅថ្ងៃ
មុខ។ ពេលខ្មែរក្រហមឡើងកាន់អំណាច ឆ្នាំ ១៩៧៥ ការសង្ឃឹមនេះក៏ត្រូវបានផ្អាក

When asked why an education was important to him, Virak said, "It's
valuable because you can use it to make a living; you can sell your
expertise or employ yourself...once you have an education, no one can
take it from you." Virak is the executive director of the Cambodian
Legal Education Center (CLEC), a local NGO that provides legal
information to the Cambodian public. His dedication to building a
more democratic Cambodia stems from his experiences as a young
man living in the country during and after war. Virak recalls policies
that had severe consequences for ordinary citizens who had no part
in making them. He remembers arbitrary arrests, extra judicial killings,
and a deep-seated fear of the police that led to mass intimidation
and vulnerability. Virak adds, "The more injustice people feel, the
more they're forced to look to violence to solve the problem... This is
what I saw and that's why I told myself we [Cambodians] need to do
something."

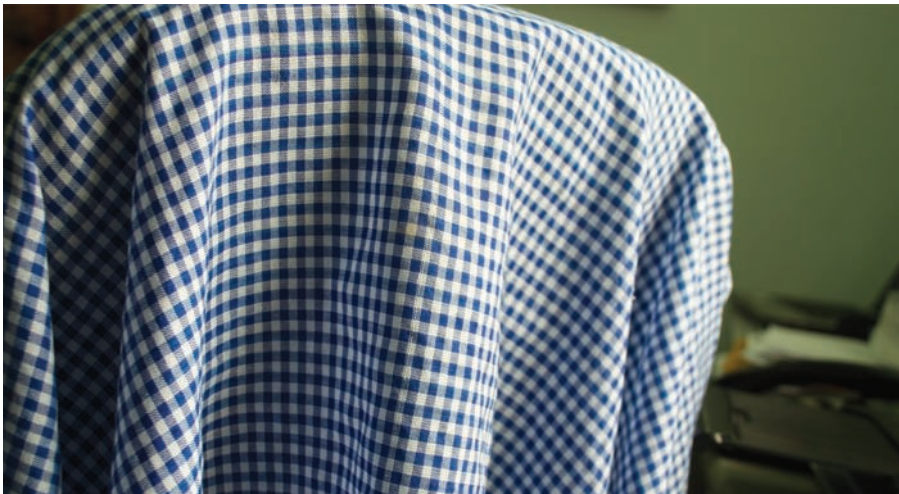
Before the war, when he was in high school, Virak would visit the Royal
University of Phnom Penh and imagine himself a university student.
When the KR came to power in 1975, his dream was cut short. He
survived the heavy labor, and when the Vietnamese came, he made his
way to the capital. There he found the education and experience that
led him to become the activist he is today.

As director of CLEC, Virak oversees the organization's activities:
promoting legal education, empowerment, and advocacy to target
groups like union leaders, management, and citizens negatively
affected by land concession practices.

ចោល។ គាត់បាននាំសម្លាប់ពីឆ្នាំកាត់ពលកម្មដ៏ពិបាក ហើយពេលយូនចូល ទើបគាត់បានវិលត្រឡប់មករដ្ឋធានីវិញ។ ពេលនោះហើយដែលគាត់បានទទួលនូវ ការសិក្សានិងបទពិសោធន៍ ដែលធ្វើឲ្យគាត់មានលទ្ធិភាពនឹងក្លាយទៅជាសកម្មជន ទាល់សព្វថ្ងៃនេះ។

ក្នុងឋានៈជានាយកនៃ (CLEC) វីរៈ ជាអ្នកមើលការខុសត្រូវសកម្មភាពរបស់ អង្គការនេះជាមួយគ្នានឹងកម្មវិធីផ្សេងទៀតដ៏ច្រើន ដែលគាំទ្រការសិក្សាខាងច្បាប់ ខាងការប្រគល់អំណាចនិងខាងការគាំទ្រក្រុមដែលអាចធ្វើជាអ្នកដឹកនាំសហគមន៍ អ្នកគ្រប់គ្រង និងខាងការគាំទ្រការរងគ្រោះដោយសារការអនុវត្តការវិបត្តិសយកដី របស់ប្រជាជន។

ការប្តេជ្ញាចិត្តរបស់គាត់ ចំពោះប្រទេសកម្ពុជាបានបញ្ជាក់ឡើងតាមតួនាទីរបស់ គាត់ ក្នុងកិច្ចការសង្គម ក្នុងឋានៈជាអ្នកដឹកនាំប្រជាជន វីរៈបានត្រូវគេទទួលស្គាល់ថា ជាអ្នកគាំទ្រសិទ្ធិមនុស្ស។ នៅឆ្នាំ២០០៥ គាត់ត្រូវគេចាប់ដាក់គុកពីការទំនាក់ទំនង នឹងពាក្យសរសេរលើទង់រិះគន់រដ្ឋាភិបាល។ បើគ្មានការជំទាស់ពីអន្តរជាតិទេ វីរៈ ប្រហែលជាត្រូវជាប់គុកយូរជាងនេះទៅទៀតនៅគុកព្រៃស។ គាត់ជាប់ក្នុងគុកចំនួន ១១ ថ្ងៃ ហើយក្នុងឆ្នាំ២០០៦ ច្បាប់របស់អាជ្ញាធរបណ្តោះអាសន្ននៃអង្គការសហ- ប្រជាជាតិនៅកម្ពុជា ត្រូវបានសរសេរឡើងវិញដោយបដិសេធមិនឲ្យដាក់គុកបទ ល្មើសពីការបង្កូចភ្នំឈ្មោះ។ វីរៈសង្ឃឹមថា ការងាររបស់គាត់នឹងជួយបង្កើតជា មូលដ្ឋានរបស់ប្រជាជនខ្មែរជាន់ក្រោយ។ គាត់នឹងខំប្រឹងសម្របសម្រួលប្រជាជន ពីព្រោះគាត់មានជំនឿថា ដើម្បីឲ្យប្រជាជនជាន់ក្រោយអាចសំរេចអនាគតខ្លួនឯង បាន គេត្រូវតែរួមចំណែកក្នុងការបញ្ចេញមតិ។

His commitment to Cambodia is also expressed by his role in civil society; as a civilian leader, Virak is known for his human rights advocacy. In 2005, he was jailed for his connection to banners that displayed criticisms of the Cambodian government. If not for the international protest that resulted from his arrest, Virak may have spent much longer in Prey Sar prison. He was released after eleven days, and in 2006, due in part to his advocacy and public pressure, Cambodia's UNTAC law concerning criminal defamation was rewritten to exclude imprisonment as a lawful punishment. Virak hopes his work helps establish a foundation of active citizenship for young people. He looks to build their capacity as civilians because he believes that for young people to determine the future, they have to be a part of the decisions that shape it.

ឡុង ខែត

Long Khet

ដើម្បីរំលឹកដល់ការរត់លួសឆ្លងកាត់ខេត្តនានា នៅពេលរត់គេចពីការទំលាក់គ្រាប់បែក ដោយសហរដ្ឋអាមេរិក ឱពុកម្តាយគាត់ក៏ដាក់ឈ្មោះឲ្យគាត់ថាខែត។ ខែត នៅក្មេងនៅឡើយមិនអាចចងចាំអ្វីៗទាំងអស់ដែលកើតឡើងក្នុងរបប

ខ្មែរក្រហមបានទេ ថ្វីត្បិតតែគាត់បានរស់នៅក្នុងសម័យនោះ។ គាត់ចាំយ៉ាងច្បាស់អំពីកុមារភាពនៅពេលក្រោយសង្គ្រាម ពេលដែលកុមារភាគច្រើនជាស្ត្រីកំព្រា ចាំអំពីឃោរឃៅគឺសឹងថាជាអំពើតែមួយគត់ សំរាប់ដោះស្រាយបញ្ហាផ្សេងៗ ហើយម្នាក់ៗមានអារម្មណ៍ដែលអស់សង្ឃឹមយ៉ាងក្រៃលែង។ រហូតដល់ពេលគាត់បានចូលរៀននៅសាលាវិទ្យាល័យ ទើបគាត់ចាប់ផ្តើមយល់ជាងមុន ពីជីវិតរបស់គាត់ដែលមានទំនាក់ទំនងនឹងស្ថានភាពរបស់ប្រទេស៖ "ខ្ញុំនិយាយជាមួយមិត្តរួមរៀនអំពីប្រវត្តិសាស្ត្រដែលយើងបានរៀនក្នុងថ្នាក់នឹងស្ថានភាពរបស់ប្រទេស នឹងរបៀបបណ្តាដែលយើងក្នុងលក្ខណៈជាអ្នកចេះដឹងអាចជួយបាន...យើងខំធ្វើឲ្យកើតសេចក្តីសង្ឃឹមសំរាប់ខ្លួនយើង(មុននេះគឺគ្មានការសង្ឃឹមនេះទេ)"។

ខែតជាមនុស្សម្នាក់ក្នុងចំណោមអ្នកទាំងបួន ដែលជាស្ថាបនិកនៃក្រុមការងារយុវសន្តិភាព ដែលជាអង្គការក្រៅរដ្ឋាភិបាលកើតឡើងនៅឆ្នាំ២០០១ សំរាប់ជួយនិស្សិតខ្មែរឲ្យមានការរីកចម្រើនពីជំនាញខាងការរិះគន់។ គាត់ពន្យល់ថា មនុស្សភាគច្រើនដែលនៅរស់ពីសង្គ្រាមបានចែកបទពិសោធន៍នេះទៅកូនរបស់គេ។ គាត់ធ្វើសំណើថាឥរិយាបថ ដូចជាការជៀសវាង ការប្រុងប្រយ័ត្ន ការធ្វើតាមមេដឹកនាំនឹងការមិនគិតដល់បំណងទៅថ្ងៃមុខ គឺជាចំណែកនៃអាកប្បកិរិយារបស់មនុស្សដែលពិបាកផ្លាស់ប្តូរដែលគាត់ឃើញនៅតែមានបន្តក្នុងជំនាន់យុវជនជាន់ក្រោយ៖ "អ្នកនៅរស់បម្រើស្ថានភាពចេះរស់នៅក្នុងសង្គមដែលបំបិទសេរីភាព... ធ្វើព្រឹត្តិការណ៍

In memory of running across provinces to escape American carpet bombs, his parents named him Khet. Khet was too young to remember the KR times, but he grew up in its echoes. He recalled clearly his childhood in post-war Cambodia, where many children were orphans, violence was merely a way to get things done, and there was an immense sense of hopelessness. It was not until he studied at university that he began to better understand his life in connection to the country's situation: "I talked with friends about the history we learned in class and the country's situation...and how we who have an education can help...We were creating hope for ourselves [where before there wasn't any]."

Khet is one of four founders of Youth For Peace (YFP), a non-governmental organization established in 2001 to help Khmer students develop critical thinking skills. He explained that many individuals who survived Cambodia's time of war passed the survival skills they learned to their children. He suggested behaviors like avoiding attention, following the leader, and not making long-term goals are part of the survival mindset that he sees continuing in the young generation: "They [survivors] teach their children how to survive in a repressive society...pretending to not hear or see anything, that's part of the way they think, and it's what they pass on. That's why we have to work with young people to give them some sort of option, some way of critical thinking and self-expression to create a culture of democracy."

For the past ten years, he has helped provide a safe space for youth to not only identify and discuss issues in society, but also recognize

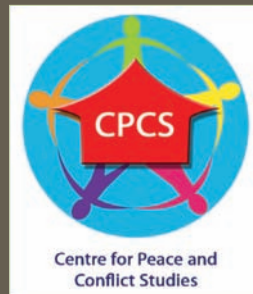
ឬមិនឃើញអ្វីសោះ នេះជាចំណែកនៃគំនិតរបស់គេ ហើយគឺគំនិតនេះហើយដែល
គេបង្រៀនបង្ក។ ដូច្នេះហើយ យើងត្រូវតែសហគមន៍ជាមួយប្រជាជនជាន់ក្រោយ ដើម្បី
ផ្តល់ឲ្យគេនូវអ្វីៗដែលជាគំនិតវិះគន់នឹងជាការបង្ហាញទស្សនៈរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ ដើម្បី
បង្កើតរបៀបវារៈសម្រាប់ជីវិតយុវ។”

ក្នុងរយៈពេលដប់ឆ្នាំនេះ គាត់បានជួយផ្តល់កន្លែងដែលមានសុវត្ថិភាពដល់យុវជន
ដោយមិនគ្រាន់តែខំរកមើលនឹងពិភាក្សាបញ្ហាក្នុងសង្គមប៉ុណ្ណោះទេ ប៉ុន្តែថែមទាំងទទួល
ស្គាល់ការទទួលខុសត្រូវរៀងៗខ្លួន ដើម្បីជាចំណែកនៃដំណោះស្រាយ។ យុវជនមេដឹកនាំ
ដើម្បីសន្តិភាព ជាកម្មវិធីមួយក្រោមការដឹកនាំរបស់យុវសន្តិភាពបង្រៀនសហគមន៍
ពិការប៉ាន់ប្រមាណសេចក្តីត្រូវការ និងការសម្របសម្រួលថវិកានៃមជ្ឈមណ្ឌលរបស់
និស្សិត បណ្ណាល័យនិងបុគ្គលិក ដើម្បីចាត់ចែងធ្វើការបង្ហាត់សោត្តំពេញ សៅជុំវិញ០
សហគមន៍នឹងខេត្តនា។

their responsibility to be a part of the solution. Young Leaders for
Peace, one of several programs under YFP’s direction, teaches
community needs assessment and budget planning to prepare
students for community development work. Apart from its courses,
YFP accommodates a student center, a library, and a supportive staff
to operate workshops in Phnom Penh, surrounding communities, and
other provinces.

The Centre for Peace and Conflict Studies is home to a range of interconnected programmes that promote the advancement of peace processes, research and learning. It creates opportunities for practitioners, students, academics and analysts to access information and resources that are contextually grounded.

www.centrepeaceconflictstudies.org